

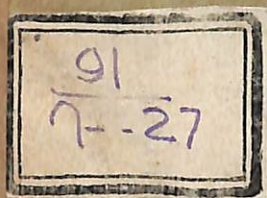
1086/409

Վ. ԳԱՐՅԱՆ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԵԿԱՆ

ԵՐԾԵՎՆԵՐԻ

ԼՈՒՍԶՐԱՏ

5 OCT 2011 09:10/epx

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ

91
7-27

Վ. ԴԱՐՅԱՆ

ՀԱՆԱԶԵՆԷ ՍԵՐ ԵՐԿԻՐԸ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱՎՆԵՐԻ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՊԻՈՆԵՐԱԿԱՆ ԶՈՒՍՏՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

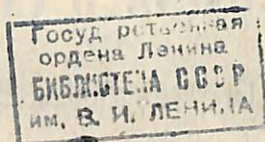
ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

ԼՈՒՍԺՐԱՏ

ԵՐԵՎԱՆ 1940

29 MAR 2013

20192

21305

48

3292

20833-59

«Ամեն ինչ իմացվում է համեմատաբար, և ուղիղի հեղինակ գնահատել ներկայում, ամհրաժեշտ է գիտնալ անցյալը...»

Մ. ԳՈՐԿԻ

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Հանգստանալ բնության ծոցում, քայլել դույնդույն ծաղիկների միջով ու անուշահոտ բուրմունքով լի շրջապատում, ծանոթանալ վայրին, դիտել նրա երկրաբանական կառուցվածքը, պատմական վայրերը, ծանոթանալ կոլտնտեսության կյանքին ու կենցաղին, օղտվել բնության վայելքներից և ապա ֆիզիկապես հանգստացած ու հարուստ տպավորություններով վերադառնալ տուն:

Այս նպատակադրումով պետք է կառուցված լինի դավառագիտական աշխատանքը պիոներական ջոկատներում:

Միթե ավելի հետաքրքրական, ավելի հմայիչ բան կարելի է պատկերացնել պիոներական ջոկատներում և ամառային ճամբարներում, քան գաղառագիտական արշավները: Երեխաները շատ են սիրում և հետաքրքրվում այդպիսի ճամբորդություններով:

Բայց ինչպե՞ս կազմակերպել այդ արշավները, ինչպե՞ս նախապատրաստել: Ո՞ւմից ստանալ մարշրուտը: Ո՞ւր գնալ, ո՞ւմ հետ գնալ և ի՞նչ միջոցներով:

Ահա հարցեր, որոնք ամեն անգամ ծառանում են երեխաների առաջ, երբ նրանք նախապատրաստվում են դավառագիտական ճամբորդությունների:

Նման ճամբորդություններ կարելի է կատարել թե դեպի հեռավոր և թե դեպի մոտակա վայրերը:

Մեր շատ հայրենասեր պատանիներ ցանկություն են հայտնում գնալ Արևիկա, կամ օրերով ու ամիսներով ճամբորդություններ կատարել մեր երկրի զանազան վայրերում: Պատանի ընկերներ, դուք պետք է գիտենաք, որ դա որքան հրապուրիչ արշավ է, նույնքան էլ ձեր տարիքի համար դեռևս վաղ է և

կապված է մի շարք լատիներթյուններն ու լուրջ դժվարություններին հետ:

Պիոնեռական կոլեկտիվի համար ճամբորդության հետաքրքրական ձևը միօրյա կամ երկօրյա գավառագիտական արշավն է՝ դեպի մոտակա հետաքրքրական վայրերը: Տեղական այսպիսի արշավներ կազմակերպելը հեշտ է ու մատչելի, իսկ արդյունքը լավ կազմակերպելու դեպքում միշտ գոհացուցիչ է լինում:

Այս ուղեցուցումը մենք համարում ենք կնիք, թե ինչ է գավառագիտությունը և ցույց կտանք, թե դպրոցները, պիոնեռական ամառային ճամբարները, կոլեկտիվներն ու առանձին ջոկատները ինչպես պետք է կազմակերպեն գավառագիտական արշավները և կազմեն այդ արշավների մարշրուտները:

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Մեր հզոր, օր-աօր ծաղկող սոցիալիստական հայրենիքի բազմամիլիոն ժողովուրդների կուլտուրան, որը զարգացմանն ու թափ ստացավ Ստալինյան կոնստիտուցիայի վառ արևի տակ, որին «ծանոթ չեն անցյալի ազգային անհավասարու-թյունն ու ճնշումը, վալյուլ է ամբողջ աշխարհով, որպես բանականության, մարդկայնության և ժողովուրդների բարեկամության փառոս» («Պրավդա»):

Ստալինյան Մեծ կոնստիտուցիան խանդավառության հսկայական ալիք բարձրացրեց մեր ժողովրդի մեջ, ստեղծագործ աշխատանքի նոր թափ հազորդեց ամենալայն աշխատավորական մասսաներին: Ժողովրդի ակտիվությունը անսպառ ազդյուն էր նման էլ ալիքի վառը հորդեց սոցիալիստական շինարարության բոլոր բնագավառներում, մի քանի դլսով բարձրացավ լայն մասսաների քաղաքական գիտակցության աստիճանը:

Մեր երկրի բանվորների, կուլտուրականների, ծառայողների ու ինտելիգենցիայի, դպրոցականների և երիտասարդության լայն խավերի մեջ խոր ձգտում առաջացավ ալիքի մոտիկից ու բազմակողմանիորեն ծանոթանալ մեր ծաղկող հայրենիքի հետ, անցյալից ստացած ժառանգությունների և սովետական բազմազգ ժողովուրդների նտեղծած անսպառ հարստություններին հետ:

Այժմ՝ նրանց հետաքրքրում, հրապուրում է այն ամենը, ինչ կարող է օգտակար լինել սոցիալիստական հայրենիքի տնտեսության ու կուլտուրայի ծաղկման գործին, ժողովրդի բարօրության գործին:

Շատ լայն են ու խորը մեր հայրենիքի ուսումնասիրության հետ կապված խնդիրները ու աշխատանքների ծավալը: Միմիայն մասնագետների ու ժերով հնարավոր չէ այդ գործն ընդգրկել: Այստեղ պետք է օգնության գան աշխատավորական լայն մասսաները, մեր բոցավառ հայրենասիրները, հազարավոր ակտիվիստ-ղավառագետները:

Մեր երկիրն ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպել հարյուրավոր խմբակներ դպրոցներում, ԲՈՒՀ-երում, դործարաններում, կոլտնտեսություններում, որոնք բաղմակողմանիորեն կուսումնասիրեն իրենց բնակավայրը, շրջանը, ռեսպուբլիկան:

Ցանկալի արդյունքների հասնելու տեսակետից կարևոր է, որ այդ խմբակներն ընդգրկեն ուսումնասիրություն էնթակա առանձին բնագավառներ, օրինակ՝ բանվորա-դյուղացիական իշխանություն համար մղված պայքարի պատմությունը, սոցիալիստական շինարարության տարբեր բնագավառներ, աշխարհագրություն, պատմություն, հնագիտություն, երկրաբանություն և այլն, դրանց ուսումնասիրություն համար կազմակերպելով պատանի բնասերների, երիտասարդ գավառագետների և այլ խմբակներ:

Բացի խմբակներից, բոլոր տիպի դպրոցներում, ակումբներում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում, ինչպես նաև թանգարաններում անհրաժեշտ է կազմակերպել դասախոսություններ ու զրույցներ բնագիտական հարցերի, բնական հարստությունների, և բնական գիտությունների ուսումնասիրությունների, տվյալ բնակավայրի պատմության, աղագրություն, ֆոկլորի մասին և այլն:

Անհրաժեշտ է կազմակերպել աշխարհագրական, բնագիտական, կուլտուրա-պատմական էքսկուրսիաներ և տուրիստական արշավներ առանձնապես դեպի քաղաքացիական կռիվների վայրերը, էքսպեդիցիաներ՝ օգտակար հանածոներ հայտարերելու նպատակով և բազմաթիվ այլ էքսկուրսիաներ ու տուրիստական արտեկսներ:

Գավառագիտական այս աշխատանքներում պետք է ներգրավել ուսանողական, աշակերտական և ուսուցչական ողջ ակտիվը, նախաձեռնող և խանդավառությամբ գործի կաշոյ մարդկանց, լավագույն կազմակերպիչներին:

Գավառագիտական գործի հաջողությունը մեզ մոտ ապահովված չի լինի, եթե մենք այն սերտորեն չկապակցենք շրջանի ու ռեսպուբլիկայի տնտեսական և կուլտուրական պլանային շինարարության հետ:

Պլանային տնտեսության, ինչպես նաև կուլտուրական շինարարության համար հսկայական նշանակություն ունի պլանների կոնկրետացումը ըստ շրջանների, հաշվի առնելով նրանց բոլորի առանձնահատկությունները (շրջան, մարզ, ռեսպուբլիկա):

Սյա տեսակետից հսկայական նշանակություն է ստանում գավառագիտությունը, որն օգնում է ներգրավելու մասսաներին սոցիալիստական շինարարության կոնկրետ խնդիրների կիրառման գործում, օգնում է նրանց ուղագրությունը կենտրոնացնելու տնտեսական, կուլտուրական և կենցաղային շինարարության հրատապ խնդիրների վրա:

Տեղին է հիշել, թե ընկեր Լենինն ինչպես էր դնում պլանային տնտեսության և այդ պլանների իրականացման գործում մասսաներին ամենամոտ և անմիջական մասնակցության մեջ ներգրավելու հարցերը:

1920 թվին, փետրվարի 2—3-ին, երբ Համառուսական ԿԳԿ նստաշրջանը բանաձև պետք է ընդուներ էլեկտրիֆիկացիայի վերաբերյալ, ընկ. Լենինը նշեց՝

«...Սովետական Ռուսաստանի համար առաջին անգամ է հնարավորություն ստեղծվել զբաղվելու ավելի պլանաչափ տնտեսական շինարարությամբ, գիտական վերամշակմամբ և հետևողականորեն կյանքում կիրառելու ամբողջ ժողովրդական տնտեսության պետական պլանը...»*):

Վերադառնալով Իլյիչ Լենինը շտապեցնում էր ավարտել այդ պլանի մշակումը և հաստատել այն: Նա հանձնարարում էր ձեռք առնել բոլոր միջոցները՝ ամենալայն կերպով կազմակերպելու այդ պլանի պրոպագանդայի գործը:

«...Այդ պլանի ուսումնասիրությունը պետք է մտցնել առանց որևէ բացառության ռեսպուբլիկայի բոլոր ուսումնական հաստատություններում...»**):

1920 թվի հունվարի 1-ին, ընկ. Կրժիժանովսկուն ուղղված նամակում ընկ. Լենինը մտահոգություն է արտահայտում այն բանի առթիվ, թե անհրաժեշտ է բանվորների և դյուղացիների լայն մասսաներին ներգրավել էլեկտրիֆիկացիայի պլանի աշատանքների մեջ, սոցիալիստական շինարարության և սոցիալիստական տնտեսության առաջին գլխավոր պլանի իրագործման մեջ:

«Զի՛ կարելի արդյոք, — գրում էր Լենինը, — ավելացնել ոչ թե Տեխնիկական պլան (այդ, իհարկե, շատերի գործն է և ոչ շտապողական), այլ քաղաքական և պետական, այսինքն պրոլետարիատին հանձնարարված գործ... Այն պետք է տալ այժմ, որպեսզի հասկանալի

*) Լենին. Նրկեր հատ. XXVI, էջ 169:

**) Լենին. Նրկեր հատ. XXVI, էջ 171:

հանրամատչելի, մասսաների համար պարզ ու պայ-
ծառ (միանգամայն գիտական հիմքով) հեռանկար-
ներով զրավել: Ընթերցել, պարզ է, որ 10—20 տարվա
աշխատանքով մենք ամբողջ արդյունաբերական և
գյուղատնտեսական Ռուսաստանը կղարձենք էլեկ-
տրական... Կրկնում եմ պետք է բանվորների և
գիտնական գյուղացիների մասսաները 10—20 տարվա
մեծ ծրագրի գործի մեջ քաշել*):

Պլանային տնտեսության մեծագույն նշանակութունը, որը
բնորոշ է միայն Սովետական երկրի համար, պետք է առաջին
հերթին հիշի յուրաքանչյուր գավառագետ և սոցիալիստական հայ-
րենիքի այդ պլանի սահմաններում փնտրել ու գտնել իր անմիջա-
կան ուսումնասիրության բնագավառը և սոցիալիստական շինա-
րարության մեջ իր կոնկրետ մասնակցության ձևերը:

«Ավելի շատ փաստերի ճանաչողություն,—անընդհատ
կրկնում էր ընկեր Լենինը,—ավելի շատ ուսումնա-
սիրել այն ամենը, ինչ տալիս է մեր գործնական
փորձը, կենտրոնում և տեղերում, և այն, ինչ գիտու-
թյունն արդեն մեզ տվել է...»**):

Այսպիսով միանգամայն պարզ է, թե ինչպիսի խոշոր խըն-
դիրներ են զրված սովետական գավառագիտության առաջ:

Սովետական գավառագիտությունը պետք է աշխատի սո-
ցիալիստական արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության,
ՍՍՌՄ աշխատավորների ծաղկող կուլտուրայի էլ ավելի բար-
գավաճման համար:

Սովետական գավառագիտությունը միաժամանակ հանդի-
սանում է բանվորական և գյուղացիական մասսաների մեջ
գիտության կիրառման ուսուցիչից մեկը, առանձ-
նապես երիտասարդության մեջ. դրա մասին էր ասում ընկեր
Լենինը, երբ նա պահանջում էր, որ գիտությունը իրականում
պետք է միս ու արյուն դառնա, կազմելով ամբողջապես կեն-
ցաղի անմիջական և իրական մասնիկը:

Այսպիսով՝ սովետական գավառագիտությունը հանդիսանում
է այն հզոր և դաստիարակչական մեծ նշանակություն ունեցող
լծակներից մեկը, որը մեր ամենալայն մասսաների մեջ պատվաս-
տում, աճեցնում ու զարգացնում է սովետական հայրենասիրու-
թյան վեհ ու սրբազան ձգտումներն ու զգացումները:

*) Լենին. Նոկեր հատ. XXIX, էջ 432:

***) Լենին. Նոկեր հատ. XXVI, էջ 174:

Գիտաշին. — Սրանցի կամուրջը

Տարեց-տարի ավելի ու ավելի հզորանում է սովետական ժողովրդի սերն ու նվիրվածությունը դեպի մեր մեծ ու հզոր հայրենիքը:

Հազարավոր աշխատավորներ ճանապարհորդություններ են կատարում, էքսկուրսիաներ ու էքսպեդիցիաներ են կազմակերպում դեպի մեր լայնածավալ երկրի հեռավոր անկյունները, դեպի երկնամբարձ լեռներն ու կապուտակ ջրերը՝ ուսումնասիրելու և ճանաչելու մեր սքանչելի հայրենիքը:

Բազմաթիվ աշխատավորներ ու դպրոցականներ այցելում են իրենց գյուղում, շրջանում, քաղաքում գտնվող դորժարանները, ֆաբրիկաները, հանքերը, կոլտնտեսությունները, հետիոտն արշավներ են կազմակերպում դեպի քաղաքացիական կռիվների վայրերը, ծոռոթանում են Մեծ Հոկտեմբերի համար մղած պայքարի պատմությունը, ուսումնասիրում են մեր երկրի ընդերքը:

Մեր երկիրը ճանաչելու ձգտումը քանի զնում ավելի ու ավելի մեծանում է աշխատավոր լայն խավերում: Սակայն այդ խնդրում բացակայում է մեր համապատասխան կազմակերպությունների (ժողկրթբաժիններ, ակումբներ, պրոֆմիություն և այլն) անհրաժեշտ ղեկավարությունը և կազմակերպված օգնությունը ու օժանդակությունը:

Անցյալում (մինչև 1937 թ.) գոյություն ունեցող գավառագիտական ընկերությունները և գավառագիտական բյուրոները ի վիճակի չէին և չէին էլ կարող ինչպես հարկն է այն կազմակերպել և ղեկավարել:

Գավառագիտական աշխատանքների ղեկավարությունը լուսավորության օրգաններին հանձնելուց հետո, դրությունը հիմնովին փոխվեց:

Այժմ սովետական գավառագիտության խնդիրները չեն սահմանափակվում միմիայն բնական հարստություններ ուսումնասիրելով, այդ խնդիրներն ընդգրկում են շատ ավելի լայն ու կարևոր բնագավառներ:

Սովետական գավառագիտությունը մեծ անկի ընկեր ունի մեր երիտասարդությունը՝ սովետական հայրենասիրություն ջերմ ոգով դաստիարակելու ուղղությամբ:

Ահա թե ինչու գավառագիտական աշխատանքների կազմակերպչներն ու էնտուզիաստները շրջաններում, դպրոցներում, գործարաններում, և այլն ձեռնարկություններում ու հիմնարկություններում հանդիսանալու են գերազանցապես երիտասարդները, կոմերիտականներն ու կոմերիտական կազմակերպությունները:

Արագածի Գեղհովիտի ընդհանուր տեսարանը

Կոմերիտամիության դերն այս խնդրում հսկայական է: Ուրեմն՝ ներկայումս ինչպիսի խնդիրն է դրանում իր առաջ սովետական գավառագիտությունը:

1. Ժողովրդական լայն մասսաների մեջ զարգացնել ինքնագործունեություն և նրանցից պատրաստել սոցիալիստական շինարարության ակտիվ կառուցողներ:

2. Մեր հայրենիքի հետախուզական ուսումնասիրությունների գործում (տնտեսություն, պատմություն, կուլտուրա, կենսադ, օգտակար հանածոներ և այլն) ներգրավել ժողովրդական ամենալայն մասսաներին:

3. Ծանոթացնել լայն մասսաներին. մեր երկրի, հայոյնի, բնակավայրի հետ:

Այդ նպատակով անհրաժեշտ է բազմաթիվ խմբակներ կազմակերպել հազարավոր պատանի բնագետներին, երիտասարդ գա-

վառագենները, աշխարհագրության հարցերով հետաքրքրվողները, պատմության, հնագիտության, երկրաբանության, Մեծ Հոկտեմբերի համար մղված պայքարի պատմության, սոցիալիստական շինարարության հարցերով զբաղվողները: Այդ խմբակները կազմակերպել զարոցներում, ակումբներում, կոլտնտեսություններում, գործարաններում և այլն: Միաժամանակ հարկավոր է այդ բոլոր հարցերի շուրջը կազմակերպել նաև զրույցներ: Անհրաժեշտ են դասախոսություններ՝ առանձին շրջանների ազգագրության, ֆոլկլորի մասին, էքսկուրսիաներ դեպի կոլտնտեսության, օգտակար հանածոների, դեպի քաղաքացիական կռիվների վայրերը և այլն:

Շրջանային ժողկրթբաժինները վրա է ընկնում գավառագիտական աշխատանքները կազմակերպման ու ղեկավարման ողջ պատասխանատվությունը: Նրանք պետք է գործի մեջ լայնորեն ներգրավեն զարոցները՝ աշակերտությանը, ուսանողներին, ուսուցիչներին: առաջավոր դեր ունեն կատարելու նաև պրոֆիտությունները, ակումբները, պիոներական և հատկապես՝ կոմերիտական կազմակերպությունները:

Սովետական գավառագիտության աշխատանքները պատշաճ բարձրության վրա դնելու համար պետք է բոլոր շրջաններում ստեղծել գավառագիտական թանգարաններ և այնտեղ կենտրոնացնել ողջ աշխատանքը:

Այդ թանգարանների աշխատանքներում ներգրավել շրջանի ողջ գավառագիտական ակտիվը, այդպիսով՝ ամենալայն մասսաների համար մենք հնարավորություն կստեղծենք հաղորդակից լինելու մեր երկրի սոցիալիստական շինարարությանը, խոջապես ուսումնասիրելու մեր լայնածավալ երկիրը *):

ԻՆՉ Է ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեր երկրում ունենք հազարավոր գավառագետներ. դա ապացույց է այն բանի, որ մեր մեծ ու հզոր հայրենիքն ուսումնասիրելու, այն ճանաչելու ցանկությունը շատ մեծ է սովետական ժողովրդի մեջ:

*) Այս հոդվածը արտատպվում է մեր՝ «Խորհրդային գավառագիտության խնդիրները» բնագրից՝ լրացումներով և նոր խմբագրությամբ՝ Վ. Դ.

Բանվորները, կոլտնտեսականները, ինտելեկտուները, ծառայողներն ու մասնագետները, մեր բազմահազար զարոցականներն ու երիտասարդությունը ծարավի են մոտիկից ճանաչելու և ուսումնասիրելու մեր ծաղկող ու երջանիկ կյանքով ապրող աշխատավորների իսկական հայրենիքը: Նրանց հետաքրքրում է այն ամենը, ինչ օգտակար է և ինչ նպաստում է սոցիալիստական հայրենիքի ամրապնդմանը, բարգավաճմանը, պաշտպանունակությունը:

Այժմ մեր երկրում ունենք բազմաթիվ պատանի և երիտասարդ գավառագետ կոմերիտականներ ու պիոներներ, որոնք հրակայական օգտակար աշխատանք են կատարում: «Ուղղում եմ օգտակար լինել մեր սիրելի հայրենիքին, ուղղում եմ օգնել սոցիալիստական շինարարությանը»-ահա թե ինչ ցանկություն է ոգեշնչում և առաջ մղում պատանի ու երիտասարդ գավառագետին:

Գավառագիտությունը, որ բառացի նշանակում է «գավառը դիտենալ», այսինքն՝ ճանաչել տվյալ վայրը, պայմանականորեն նակություն ունի և դեռ չի արտահայտում այդ հասկացողության ողջ էությունը, նշանակությունը: Դեռևս մեր որոշ գավառագետների մոտ գոյություն ունի այն թյուր կարծիքը, թե գավառագիտական ուսումնասիրությունների օբեկտը պետք է հանդիսանա միմիայն շրջանը, առանձին՝ վայրը, գյուղը, քաղաքը:

«Գավառագիտությունը չի կարող ընդգրկել ողջ ռեսպուբլիկան. այն ժամանակ դա գավառագիտություն չի լինի» ասում են այդ կարծիքի կողմնակիցները:

Անշուշտ, սխալ է հարցի այդպիսի մեկնաբանումը:

Ուրեմն ի՞նչ է գավառագիտությունը:

Սովետական գավառագիտությունը այդ սովետական հայրենագիտությունն է, մեր հայրենիքը ճանաչելու, ուսումնասիրելու միլիոնավոր աշխատավորների բոլոր ցանկությունը: Իսկ մեր հայրենիքը պարզ է, որ չի սահմանափակվում շրջաններով, ուրեմն և գավառագիտական ուսումնասիրությունների օբեկտը չի կարելի սահմանափակել շրջաններով կամ մի ռեսպուբլիկայով, այլ այդ ուսումնասիրություններն ընդգրկում են ողջ Սովետական Միությունը, բոլոր ժողովուրդներին մեծ հայրենիքը:

Մեր կոլտնտեսական, բանվորի, ինտելիգենտի, դպրոցականի բոլորն ցանկությունն է ուսումնասիրել ոչ միայն իր կոլտնտեսությունը, իր շրջանը, իր վայրը, այլ նաև մեր երկրի կենտրոնական մասերից մինչև հեռավոր ծայրամասերն ընկած հեռաքրքիր օբեկտները, գործարանները, հանքերը, կոլտնտեսությունները, պատմական հշանակություն ունեցող հետաքրքիր վայրերը և այլն:

Մեր երկրի, ռայոնի, բնակավայրի ճանաչողությունը, պատմության, անցյալում բանվորների և գյուղացիների կողմից շահագործողների դեմ մղած պայքարի հերոսական օրերի և դեպքերի ուսումնասիրությունը, բուսական և կենդանական աշխարհի ուսումնասիրությունը, օգտակար հանածոների հայտնաբերումը, տեղական ֆիզիկոսի, ագագորության, հնությունների ուսումնասիրություններն ու հավաքը—ահա այս բոլորը հարստացնում է գավառագետի գիտելիքները և օգնում է նրան ճանաչելու մեր երկրի անցյալն ու սքանչելի ներկան:

1932 թվին, ՄՍՌՄ ընդերքի միութենական հետախուզություններ կազմակերպելու առնչությամբ «Կոմսոմոլսկայա Պրավդա»-յի խմբագրությանն ուղղած իր նամակում ընկ. Վ. Վ. Կուլբեշևը գրել է.

«Մենք դեռևս քիչ ենք ճանաչում մեր երկիրը: Մենք պետք է ճանաչենք մեր երկիրը: Այս խնդիրը չի կարելի կատարել միայն մասնագետ երկրաբանների ուժերով, հետախուզական խմբերի միջոցով, որոնք ուղարկվում են մեր գիտական և տնտեսական մարմինների կողմից:

Մեր բնական հարստությունների ուսումնասիրությունը չի կարելի պատկերացնել առանց բանվոր դասակարգի շարքերից գործի մեջ ներդրավելու կամավոր աշխատողների լայն մասսաներին»:

Ընկ. Կոլբեշևի այս նշանակալի խոսքերը պետք է միշտ հիշել, երբ խոսքը վերաբերում է մեր երկիրը ճանաչելուն: Պարտիան պարզ և որոշ խնդիր է դնում բոլոր շրջանային կազմակերպությունների առաջ—լրջորեն զբաղվել շրջանի տնտեսության հարցերով:

Համ Կ(բ)Պ 18-րդ համագումարը և ստալինյան Կենտրոնական Կոմիտեի Մայիսյան պլենումն իրենց պատմական որոշումների մեջ նշել են այն խնդիրների մասին, որոնք

Մեր երկրի ճանաչողությունը

աներկբայորեն ծառայում են յուրաքանչյուր շրջանային պարտիական կազմակերպության առաջ:

Այդ որոշումների կապակցությամբ «Պրավդան» գրում է.

«Արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսությունը ճանաչելը, էկոնոմիկայի մեջ թափանցելը, ընդերքում թաքնված հարստությունների հայտաբերումը, օգտակար հանածոների, գետերի, լճերի լայն օգտագործումը, — սրանք են շրջանային ղեկավարների խնդիրները: Զրոյալ մակերեսներն, այլ տնտեսվար ձևով գիտենալ և բոլորիկորեն տնօրինել ամեն բան, ինչ որ կա շրջանում, ահա թե ինչ է պահանջում պարտիան ամեն մի շրջանի, մարդի, երկրամասի, շրջանային ղեկավարներից»: («Պրավդա» 26 II 1940 թ.):

Իսկ այդ անելու համար անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր շրջանային աշխատող լավ ծանոթ լինի իր շրջանին, տնտեսությունը, երկրի ընդերքում թաքնված հարստություններին, նրանց օգտագործման հնարավորություններին և այլն: Մեր երկիրը ճանաչելու և նրա անսպառ հարստություններն ուսումնասիրելու կարևոր խնդիրները դրվում են նաև ամենալուրջ կերպով մեր երիտասարդության, դպրոցականների առաջ: Այդ մասին դարձյալ «Պրավդան» գրում է.

«Ճանաչել իր երկիրը, իր ռայոնը, գիտենալ նրա պատմությունը, նրա հարստությունները, գիտենալ, ինչ կա թաքնված հարադատ երկրի ընդերքում, ճանաչել ընտելությունը և ոչ միայն ճանաչել, այլև սովորել ավելի լավ օգտագործել այն մարդու բարօրություն համար, սոցիալիստական հասարակության բարօրության համար — ինչպիսի ազնիվ և պատվավոր աշխատանք, ինչպիսի հզոր աղբյուր գիտության համար, հոյակապ միջոց երիտասարդության մեջ դաստիարակելու գիտողականություն, հնարագիտություն, նախաձեռնություն... սրա անունն է գաղափարապետություն:» («Պրավդա» — 25 V 1940 թ.):

Այստեղից պարզ է, որ սովետական գաղափարապետությունը ոչ թե մի ապաքաղաքական գործ է, այլ լայն մասսայական խորագիտաբարձրական, կուլտուրական մեծ գործ, սոցիալիստական արդյունաբերության և գյուղատնտեսության զարգացմանը նը-

պաստող, ՍՍՌՄ աշխատավորության կուլտուրայի զարգացմանը նպաստող գործունեության մեկը, մեր մեծ երկիրն ու առանձին շրջանները բազմակողմանի ու գիտականորեն ուսումնասիրելու մի արժեքավոր միջոց:

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱՎՆԵՐ

1. ԱՐՇԱՎԻ ՆԱԽԱԳԱՏՐԱՍՏՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր գաղափարապետական արշավ պետք է նախապատրաստել մանրակրկիտ կերպով, նախօրոք մշակել մարշրուտը, կոնկրետ խնդիր ստանալ. պարզել, թե ինչպիսի հանգրձանք պետք է ունենալ, արշավի մասնակիցներին ապահովել սննդամթերքով, երթային և դաշտային իրերով: Անհրաժեշտ է ձեռք բերել նաև համապատասխան գրականություն, քարտեզներ, և ջոկատում մշակել արշավի կոնկրետ առաջադրանքը:

2. ՄԱՐՇՐՈՒՑԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գաղափարապետական արշավի հաջողությունը կախված է նախ այն բանից, թե որքան ճիշտ է ընտրված մարշրուտը: Ընտրած մարշրուտը պետք է բավարարի հետևյալ պահանջներին.

1. Անցնել մեծ մասամբ անտառապատ, չոր ու առողջ կլիմա ունեցող վայրերով:

2. Ընտրած վայրում լինեն գաղափարապետական հետաքրքրական օբեկտներ:

3. Դեռ կամ լին լինի լողանալու համար:

Ընտրած մարշրուտն, այդ բոլորից բացի, առաջադրված խնդրի կատարման համար պետք է ունենա նաև անհրաժեշտ նախադրյալներ՝ գեոլոգիական, աշխարհագրական, ռելիեֆի շարժումների, քաղաքացիական կռիվների պատմության վերաբերյալ տեղեկություններ հավաքելու համար: Ինչպիսի մարշրուտ էլ որ ընտրած լինի գաղափարապետական արշավ կատարող խմբակը, պարտադիր կերպով պետք է ղեկավարվի հմուտ կոնսուլտանտի ցուցմունքներով, համապատասխան գրականությամբ ու քարտեզներով:

3. ՄԱՐՇՐՈՒՑԻ ՇԵՏԱԽՈՒՋՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նախքան գաղափարապետական արշավի դուրս գալն անհրաժեշտ է կատարել մարշրուտի համախմբություն: Այդ հետախու-

20833-59

դռնթյունը պետք է կատարել արշավից 7—10 օր առաջ, 3—4 հոգուց բաղկացած ֆիզիկապես ավելի առողջ և իրենց ընդհանուր պատրաստույթյամբ ավելի զարգացած խմբի միջոցով:

Հետախուզությանը նպատակ ունի նախօրոք պարզել ու որոշել հետևյալ խնդիրները.

1. Արշավի շարժման ուղին և նրա հիմնական կետերը.

2. Ամբողջ մարդրուաի և նրա առանձին կետերի տարածու-
թյունը (կիրոսկոպերով).

4. Հանգստանալու, լողանալու և անվերջ համար հարմար վայրերը.

5. Գաղառագիտական ուսումնասիրություն համար նշանա-
վոր օրեկետները (կոլտնտեսություններ, խորհրդատեսություններ,
անտառ, դաշտ, մարգագետին, ձոր, գործարան, օգտակար հանա-
ծոնների վայրեր, պատմական հուշարձաններ և այլն):

Հետախուզելով մարշրուտը, պետք է լուծել նաև մի շարք կազմակերպչական հարցեր: Դրանք են՝

1. Ճշտորեն որոշել արհավիր դուրս գալու օրը, ժամը, ինչպես նաև ամբողջ մարշրուտի վրա ընկած օբեկտների ուսումնասիրության ժամանակը:

2. Եթե խմբակն ինքը ճաշ չի պատրաստելու՝ ոհնդով ապահովելու պայմանները:

4. ԱՐՇԱՎԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լուրջ ուշադրութիւն պետք է դարձնել արշավի մասնակից-
ներին ճիշտ ընտրութեանը: Արշավի մասնակիցներին պետք է
ընտրել ըստ տարիքի: Օրինակ՝ մի խումբ բաղկացած լինի 10 - 12
տարեկաններից, մի այլ խումբ 12—14 տարեկաններից և վեր-
ջապես՝ 14 - 16 տարեկաններից:

Տարիքային ընտրությունն անհրաժեշտ է մի շարք երթա-
յին կանոններ ճշտորեն պահպանելու և երեխաների առողջու-
թյունը չֆխասելու համար: Տարիքային ընտրությունից բացի
պետք է ուշադրություն դարձնել նաև արշավի մասնակիցների
առողջական վիճակի վրա, ու պետք է ընտրել միմիայն առողջ-
ների:

Արշալի մասնակիցներին անհրաժեշտ է բժշկական քննու-
թյան ենթարկել, ինչպես արշավից առաջ, այնպես էլ արշավից
հետո:

• Խոսմբը պետք է բաղադրած լինի ոչ ավելի քան 15—20 հոդույց:

Խորհրդը ղեկավարում է Ջոկատի կամ Ճամբարի փորձված տվադ ջոկատավարը: Խմբի ղեկավարը պատասխանատու է խմբի համար և նրա բոլոր կարգադրությունները, որպես դիսցիպլինայի պահպանման կանոն, պետք է կատարվեն առանց որևէ առարկության:

5. ԱՆՑՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՐՄԱՆԵՐ

Ստորեւն պիտք է պահպանել օրվա անցումների կիրովետ-
բաժի հետեյալ նորմաները:

10—12	տաբիկական բնույթի կարգաված խմբերի համար	8—9	կենտոնային,
12—14	»	»	»
14—16	»	»	»
16—18	»	»	»

Այս նորմաները հոգնեցուցիչ չեն լինի, եթե իհարկե անցումները կատարվում են դանդաղ, համաչափ քայլերով: Ավելի տարիքավոր, փորձված տուրիստները միշտ քայլում են դանդաղ, հանդիսա քայլերով: Սակայն արշավի սկզբից, ինչպես և վերջում պետք է քայլել սովորականից ավելի դանդաղ: Նորմալ շարժումը պետք է լինի այսպես.

10—12	ապրիլի 2-ին	համար 2 ¹ ₂ —3	կիրովոր 1	ժամ 7.15
12—14	»	» 3—3 ¹ ₂	»	»
14—16	»	» 3 ¹ ₂ —4	»	»

Թիւ օրական անցումներէի և թիւ շարժման արագութեան այս նորմաները տրվում են միմիայն սովորական հարթ վայրերով շարժման համար, իսկ եթէ խումբը քայլում է լեռնոտ վայրերով, խիստ խորդ ու բորդ սեղերով, անշուշտ այս նորմաները պետք է նվազեցնել: Բացի դրանից, պետք է խուսափել նաև ավտոներով կամ երկաթուղով ճամբորդելուց, որովհետև նման անցումները ևս հոգնեցնում են երեխաներին:

6. ԱՐՇԱՎՆԵՐԻ ՌԵԺԻՍԸ

Յուրաքանչյուր արշավ պետք է ունենա ճիշտ մշակված ռե-
ժիմ՝ աշխնքն՝ պետք է ճշտորեն որոշված լինի դուրս գալու ժա-
մը, քայլերը, կանգառումները տեղերն ու ժամերը, սնվելու, քնե-
լու ժամերը և այլն:

Առանց այդպիսի խիստ ու ռոշակի մշակված հեփմի՝ ամեն մի զավառադիտական արշավ, թեկուզ մի քանի կիրոմետր ճամփորդության զեպքում, շատ կհոգնեցնի և կհյուժի մասնակիցներին:

Ստորև տալիս ենք արշավի մի օրինակելի ակտիմ.

Վեր կենալը	առաջնայան ժամը	6-ին.
Ելույթը	»	7-ին.
Առաջին կանգառը	»	7-30—7-35 ր.
Քայլելը	»	7-35—8-15 ր.
Երկրորդ կանգառը	»	8-15—8-25 ր.
Քայլելը	»	8-25—9-15 ր.
Երրորդ կանգառը	»	9-15—9-25 ր.
Քայլելը	»	9-25—10-25 ր.

Մեծ դադարը (հանգստա- նալ, լողանալ, ճաշել, էջա- կուրսիս կատարել, թեյ խմել)	10-25—4 ժամ.
Հավաքը և ելույթը	4-30-ին.
Քայլել դադարներով	4-30—8-ը.
Վերջնական կետին հասնելը ընթերց թ ու ն	8—9-ը. 9-ից.

Քայլում են ազատ շարժերով, իրարից չբաժանվելով: Առ-
ջից գնում է մեկը՝ «առաջավորը», որից առաջ անցնել ոչ ոք չի
կարող. վերջից գալիս է մեկ ուրիշը՝ «վերջավաճողը», որից ետ
մնալ ոչ ոք չի կարող. այս կարգը խախտելու դեպքում, երբ խմ-
բից մի քանիսն առաջ անցնեն կամ ետ մնան, — խումբը կշարժվի
ցած ու ցրվի շարժերով, կարող են իրար կորցնել, դժբախտ դեպ-
քերի պատճառ դառնալ և այլն:

Յուրաքանչյուր 30—40 րոպե, ապա 50—60 րոպե քայլելուց
հետո պետք է կարճատև հանգիստ տալ՝ 5—10 րոպեի սահման-
ներում: Շարժման ժամանակ հաճախ կարող է դավառագիտական
արշավի մասնակիցները դաշտում՝ բնության զրկում հանդիպեն
գուլյոզույն ծաղիկների, դանադան պտուղների, օգտակար հա-
նածոների նմուշների, հետաքրքրական վայրերի, միջատների և
այլն: Այսպիսի դեպքերում պետք է շարժվել փոքրիկ կանգառ-
ներով, որպեսզի արշավի մասնակիցները հնարավորություն ու-
նենան ծաղիկ և պտուղ քաղելու:

Հասնելով մեծ դադարը, կամ նշանակված վայրը, խումբն
ընտրում է մի զով տեղ և անմիջապես հանգստանում է (պառ-
կում կամ նստում), ապա, եթե մոտերքում գետ կա՝ լողանում
են 10—15 րոպե: Այդ միջոցին նշանակված հերթապահները զբաղ-
վում են ճաշ պատրաստելով: Ծաղից հետո լրիվ մեկ ժամ հան-

դիստ է տրվում, որից հետո արշավի մասնակիցները դիտում են
վայրը, ուսումնասիրության ենթարկում՝ համաձայն իրենց տրը-
ված խնդրի, ապա թեյ են խմում և մի փոքր հանգստանալուց
հետո կամ վերադառնում են, կամ, եթե շարունակելու են ճամ-
փորդությունը, նախ քան ուղևորվելը քնում են:

Անհրաժեշտ է, որ դավառագիտական արշավի մասնակից-
ները բաժանվեն մի քանի խմբերի և յուրաքանչյուրն ստանա
կոնկրետ առաջադրանք: Օգտակար չէ, երբ երեխաներին տալիս
են մի քանի խնդիր. — այդպիսով նրանք ցրվում են և արդյուն-
քը քիչ է լինում: Այսպես օրինակ՝ պատանի դավառագետ-պատ-
մաբանների խմբակն ուսումնասիրում է վայրի անցյալ պատմու-
թյունը, պատմական հուշարձանները, տեղուցիոն շարժումների
պատմությունը, գյուղի կառուցման պատմությունը, կոլտնտ-
շարժման պատմությունը, և այլն: Պատանի ֆոդկոր հավաքող-
ների խմբակը զրի է առնում հետաքրքրական լեգենդներ, հե-
քիաթներ, երգեր ու պատմություններ: Պատանի դավառագետ-
երկրաբանների խմբակն ուսումնասիրում է վայրի երկրաբանա-
կան կառուցվածքը, օգտակար հանածոների կոլեկցիաներ է հա-
վաքում, հետաքրքրվում է՝ չկան արդյոք նոր, դեռևս չօգտագործ-
ված հանքավայրեր, դրի է առնում այդ բոլորը և եթե հայտա-
բերում է նոր հանքավայրեր, ապա այդ մասին հայտնում է հա-
մապատասխան կազմակերպություններին: Ուսումնասիրում է
ջրերը և հայտաբերում նոր հանքային աղբյուրներ: Պատանի
բնագետների խմբակն ուսումնասիրում է վայրի բուսական և
կենդանական աշխարհը: Նրանք ոչ միայն հավաքում և հերբա-
րիզմներ են կազմում տեղական բույսերից, այլև հայտաբերում
են նոր բույսեր, նոր դեղաբույսեր և կուլտուրական նշանակու-
թյուն ունեցող այլ բույսեր:

Այսպիսով, արշավի մասնակիցներից յուրաքանչյուրն ստա-
նալով կոնկրետ խնդիր, ամբողջ արշավի ընթացքում ձգտում է
այդ խնդրի կատարմանը:

Ծամփորդության ընթացքում դադարի տեղերն ընտրելիս,
պետք է ձգտել ընտրել ստվերոտ և չոր տեղեր: Մեծ դադար-
ները ավելի լավ է կազմակերպել գետերի բարձր ափերին կամ
անտառի եզրերին՝ չոր բացատներում:

Հաղուստը պետք է լինի թեթև և մարմնի վրա ազատ, որ-
պեսզի շարժումներն էլ ազատ կատարվեն: Արևահարությունից և
այրվածքներից խուսափելու համար թեկերը, վիզը և գլուխը պետք

ման (կամ տերմուս), զլուան (վերաբերուի կամ աղյալի), իսկ ընդհանուր արշավի համար նաև ճաշի աման, թեյնիկ, կացին կամ բահ,—առավանդապետ արշավի ղեկավարում պետք է վերցնել նաև հակազդերը և այլ անհրաժեշտ իրեր: Կան երթային այնպիսի անհրաժեշտ իրեր, որոնք առաջին հայացքից շատ անհրաժեշտ են արշավի համար: Սովորելով երթային կյանքին, կողմնորոշվելով բոլոր տեսակի դժվարին պայմաններում, սովորական պայմաններում հաճախ անպետք կամ ավելորդ թվացող բաներն էլ կարելի է օգտագործել: Օրինակ՝ երթի ժամանակ չի կարելի ներքնակ վերցնել հետը, բայց հեշտությամբ կարելի է ծառի չորացած ճյուղերից ներքնակ պատրաստել գիշերը քնելու համար:

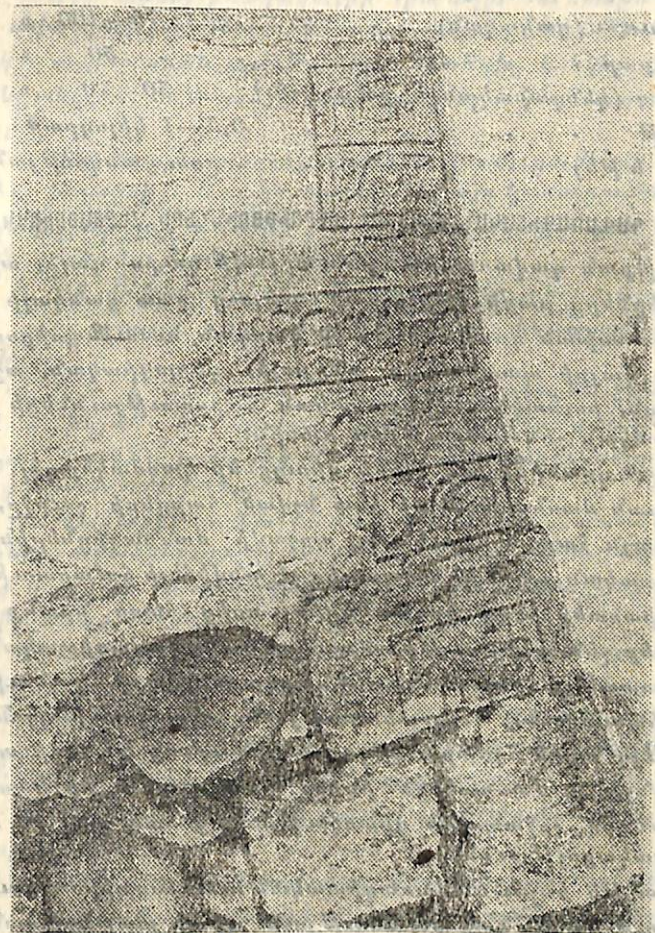
Սակայն այդ խնչպես կարելի է անել: Դեռ սկզբից հավաքում են չորացած ծառի ճյուղերը և ցանցածն իրար վրա դասավորում, որն ապահովում է նաև խոնավությունից: Այնուհետև այդ ցանցի վրա դասավորում են ճյուղերը,—լավ է վերցնել փրշատերև ճյուղեր,—բայց այնպես են դարսում, որ ճյուղերի ոստերը, որոնք սնդմում են ճյուղերը, հակառակ կողմն են ընկնում: Ստացվում է մի տեսակ զսպանակավոր ներքնակ: Բարձր փոխարեն կարելի է գործածել մեջքի պայտասակը, մեջք խոտ կամ չորացած տերևներ լցնելով:

Փորձված ճանապարհորդը միշտ էլ կարող է ստեղծել իր համար բոլոր հարմարությունները, թեկուզ յուրաքանչյուր նախնական բնական պայմաններում, օգտագործելով ամեն տեսակի հարմարություն ձեռքի տակ եղած բոլոր միջոցներով:

10. ԲԻՎԱԿԻ ԶԱՄԱՅՈՒՑԱԿԸ

Արշավի համար պետք է անհրաժեշտ սնունդ վերցնել: Կարելի է պատրաստել այսպիսի ճաշ—առաջին տեսակը՝ սուպ կոնսերվից (միս-սիսեռ, միս-կաղամբ, միս-մակարոն և այլն) կամ թե տաքիտկաններից (լոբի, սոյա, սիսեռ և այլն): Լավ կլինի այսպիսի սուպի վրա լցնել տապակած սոխ և ալյուրից խուս անել: Կարելի է կարտոֆիլ պցել բոլոր տեսակի սուպերի մեջ:

Եթե որևէ տեսակի կոնսերվա չկա, ապա սուպ կարելի է եփել բանջարեղենից և կարտոֆիլից՝ յուղով: Երկրորդ տեսակը կարելի է պատրաստել կաշա—ձավալից կամ պերլովի կրուպայից: Կարելի է երկրորդ պատրաստել վերմիշելից, մակարոնից, լապշայից, եփել և տրորած պանիր լցնել վրան:

Նկ. 3. Գետաշեն.—Չայ-Ղաշանի կամուրջի պարսկերեն արձանագրությունը

Միկ մարդու օրական սննդի օրինակելի նորման է՝	
Հաց (սպիտակ և սև)	600 գրամ
Միս	100 »
Կամ ձուկ	200 »
» կոնսերվ	մեկ բանկա
Զանազան բանջարեղեն	300 գրամ
Կրուպն (դանդաղան)	75—100 »
Շաքար	50 »
Յուղ (կենդանական և բուսական)	50—70 »
Կաթ	0,5—1 կիլոգրամ
Աղ և թեյ	ըստ ցանկության

11. ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՅԱՑՈՒՑԱԿ

Նախքան գալառագիտական արշավի դուրս գալը, արշավի մասնակիցները բացի մարշրուտը գծելուց շատ ցանկալի է, որ համապատասխան գրականութուն կարդան ուսումնասիրության ենթակա վայրի պատմական անցյալի, գեոլոգիական, աշխարհագրական, բուսական, կենդանական հարստությունները և սոցիալիստական շինարարության մասին:

Բացի դրանից, լավ կլինի զբոսայգիներ կազմակերպել համապատասխան մասնագետների հետ նշված հարցերի շուրջը, որից հետո միայն հարցացուցակ տալ արշավի մասնակիցներին: Գալառագիտական արշավի նպատակը չէ անվիճելի ճշմարտություններ ու փաստեր տալ երեխաներին, որից հետո նրանք այլևս անելիքներ չեն ունենա: Ո՛չ, այդպես չէ: Գալառագիտական արշավի նպատակն է երեխաների մեջ դարգացնել մտքի ձևոնություն, հնարագիտություն, նախաձեռնություն, գիտելու ընդունակություն: Այդ բոլոր ճշմարտություններին պետք է հանդիպել արշավի յուրաքանչյուր մասնակիցին ինքը, անհատապես իր կատարած աշխատանքով, չլքապատի գիտողությունից հանելով իր սեփական եզրակացությունները:

Ահա թե ինչո՞ւ գալառագիտական ուսումնասիրությունների ընթացքում լայն նախաձեռնություն պիտի տալ երեխաներին, օգնել նրանց խելացի խորհուրդներով, կոնսուլտացիաներով:

Գալառագիտական հարցացուցակը կազմվում է զանազան բնագավառների համար առանձին-առանձին: Այստեղ մենք տալիս ենք մի օրինակելի հարցացուցակ, որի հիման վրա երեխաները կատարում են իրենց ուսումնասիրությունները:

12. ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Տեղացիները գիտեն արդյոք, թե անցյալ դարերում ովքեր են ապրել այդ վայրում կամ գյուղում:

2. Ո՞ր թվականին և ո՞վ է հիմնադրել գյուղը. ցույց տալ, թե որտեղ է գրված գյուղի անցյալ պատմությունը:

3. Գրի առնել բնակավայրի հիմնադրման մասին գյուղում եղած ավանդությունները, հիմնադրի անունը, աղագանունը, սեռը, հասակը, սոցիալական դրությունը, որտեղից է եկել, ինչպե՞ս է հիմնվել տեղում, ում դեմ է պատերազմել և ինչ պատերազմներ է մղել:

4. Չե՞ն մնացել արդյոք նախկին կառույցումների հետքեր, (որտեղ, ինչպիսի): Ո՞ւմ են պատկանել այդ կառույցումները: Չե՞ն պահպանել արդյոք առաջին բնակիչների տնային կամ հասարակական գործածության զանազան իրեր:

5. Չի՞ փոխադրվել գյուղն արդյոք մի տեղից մյուս տեղը, ցույց տալ գյուղի հին տեղը և պարզել փոխադրվելու պատճառները:

6. Գյուղի զանազան թաղամասերը ինչպե՞ս էին կոչվում առաջ, և ինչպե՞ս են կոչվում հիմա (Նույնը գյուղի ձորերի, դաշտերի մասին), որտեղից են ծագել այդ անունները, իմանալ դրանց նշանակությունը:

7. Հավաքել բանահյուսության նմուշներ, պատմվածքներ առականեր, առածներ, բանասանդություններ—աշուղական երգեր, որոնք կապված են տեղական պատմական անցյալի որևէ հետաքրքիր դեպքի հետ:

8. Հավաքել պատմություններ օտարերկրյա արշավանքների, հարևան գյուղերի հետ ունեցած վեճերի, քաղաքացիական կռիվների մասին: Հնարավոր չափով թվեր, փաստեր ու բացատրություններ գրի առնել այդ դեպքերի ժամանակաշրջանի, պատճառների և հետևանքների մասին:

9. Տեղական դեպքերի մասին որևէ ժամանակաշրջանում կամ, որտեղ է՞:

10. Ի՞նչ գիտական աշխատություններում և դեղարվեստական երկերում է նկարագրված տեղի պատմությունը և հնությունները:

11. Հավաքել տեղեկություններ պատմական հուշարձանների (եկեղեցիներ և այլ շենքեր) կառուցման ժամանակի և պայմանների մասին, որով կարելի է պարզել տեղի պատմությունը:

12. Կան արդյոք գերեզմանատներում հին մահարձաններ, խաչքարեր, մեծ են դրանք: Ի՞նչ է գրված նրանց վրա: Ցույց

տալ աշխարհի մահարձանների տեղը և յուրաքանչյուրի դեղորձ
վեհապահան նշանակութեան աստիճանը:

13. Հաժաքել տեղեկութեաններ տեղի ականավոր մարդկանց
կամ որևէ այլ բանով աչքի ընկած մարդկանց մասին:

14. Չէն պահպանվել արդյոք պատմութեաններ ճորտաւի-
րական կարգերի մասին, տեղում ովքեր են եղել կալվածատե-
րեր, ինչպէս են վերաբերվել նրանք գյուղացիներին հետ և այլն:

Այս բոլոր տեղեկութեանները հաժաքելուց հետո, կարելի է
շատ հետաքրքիր նյութեր պատրաստել ցուցահանդեսի կամ տեղա-
կան հնադիտական—պատմական թանգարանի համար: Այսպէս օրի-
նակ՝ վայրի հին քարտեղը, գյուղի կամ վայրի պլանը տարբեր
ժամանակներում, կարելի է տալ գունավոր, փոփոխութեան տար-
բեր շրջաններով: Կարելի է տալ նաև գյուղի հին շինքերի, հու-
շարձանների լուսանկարները, գյուղի հին, պատմական գործիչ-
ների և սովետական շրջանի ականավոր մարդկանց նկարները:
Պետք է հաժաքել հին մեղախներ և զանազան պաշտոնական նշան-
ներ, իրեր, որոնք պատկանել են տեղի նշանավոր գործիչներին
կամ տեղացի պաշտոնյաներին: Պետք է կազմել վայրի, գյուղի
ժամանակագրութեանը և այլն:

Այսպիսի հարցադրեցակ կարելի է կազմել բազմաթիվ այլ
ուսումնասիրութեանների վերաբերյալ՝ բուսական աշխարհի, կլի-
մայի, գեոլոգիայի առանձին հարցերի, կոլտնտըրթման, բնիկ-
լուցիտն շարժումների պատմութեան և այլ շատ ու շատ հարցերի
վերաբերյալ:

Դավառագիտական նման ուսումնասիրութեանները մեծ հե-
տաքրքրութեամբ են կատարում երեխաները: Միայն թե այդ
գործը պետք է կատարել խնամքով և հոգատարութեամբ, օգնել
երեխաներին, ընթացք տալ նրանց հետաքրքրութեանը, բավա-
րարել նրանց հարցասիրութեանը:

Այս դեպքում արդյունքն ավելի մեծ կլինի:

Հազարավոր պիոներներ դուրս են գալիս ամառային ճամ-
բարներ, կամ ամառն անց են կացնում իրենց բնակավայրում:
Այդ ճամբարներում և բնակավայրերում պետք է կազմակերպել
հետաքրքրական գավառագիտական արշավներ դեպի մեր երկրի
զանազան անկյունները՝ մոտիկից ծանոթանալու և ուսումնասի-
րելու մեր հրաշալի հայրենիքը:

Օգնենք մեր պատանի բոցավառ հայրենասերներին՝ ճանա-
չելու և սովորելու մեր երկրի անցյալի պատմութեանը, հաղ-
թանակից-հաղթանակ ընթացող սոցիալիզմի երկրի փառահեղ
պատմութեանը:

ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ

Տ Ա Շ Ի Ր

I

Այժմյան Ալաշերդու շրջանը մտնում էր պատմական Հա-
յաստանի Գուգարաց աշխարհի (նահանգի), Տաշիր գավառի մեջ:

Հայոց Արտաշես I-ին թագավորը (189—160 մ. թ. ա.) ա-
զատվելով սելևկյան տիրապետութեանից՝ հաստատում է հայկա-
կան թագավորութեանը. նա ընդարձակում է իր երկրի սահման-
ները՝ նվաճելով նաև Գուգարքը:

Արշակունյաց հարստութեան ժամանակ (66—429 թ. թ.) Տրդատ
3-րդ թագավորի կազմած հայ իշխանների աստիճանական ցու-
ցակում հայտնի է, որ Հայաստանի հյուսիսային սահմանակալ
գորահրամանատար է նշանակվում Գուգարաց նահանգի բեկշխը՝
22 վասսալ իշխաններով:

Սոսրով 2-րդ թագավորի ժամանակ (330—339 թ. թ.) վե-
րահաստատվում է հայ իշխանների վերոհիշյալ աստիճանական
ցուցակը և Գուգարքը դարձյալ համարվում է հյուսիսային կողմ-
նակալ բեկշխութուն:

Պապ թագավորի ժամանակ (368—374 թ. թ.) տեղի ունե-
ցած նախարարական խռովութեաններին մասնակցում է նաև
Գուգարաց բեկշխը: Սպարապետ Մուշեղ Մամիկոնյանը ճնշում է
այդ խռովութեանները և մյուս իշխանների հետ միասին գլխա-
սում նաև Գուգարաց բեկշխին:

Վարդանանց պատերազմի ժամանակ (451 թ.) Գուգարաց
բեկշխ է լինում Աշուշան, որը Տաշիրում տարածված կոապաշ-
տութեանը վերացնելու և ապստամբ ժողովրդին սաստելու նը-
պատակով Տաշիր է հրավիրում Մեսրոպ Մաշտոցին:

Վրաց Գորգասլան թագավորն իր տիրապետութեան

(440—495 թ. թ.) վերջին շրջանում վերցնում է Գուգարքը և այն բաժանում առանձին երիտասարդների միջև, որից հետո Գուգարքը, սրա հետ նաև Տաշիրը, մնում է վրաց տիրապետության տակ:

Արարական տիրապետության ժամանակ (640—885 թ. թ.) արաբները նվաճում են նաև Գուգարաց աշխարհը: Սակայն Գուգարքը ժամանակ առ ժամանակ միանում է Վրաստանի հետ և ազատվում արաբական լծից. ընդ որում նա երբեմն հպատակվում է վրաց տիրապետության, երբեմն էլ կառավարվում ինքնուրույն կերպով:

10-րդ դարից սկսած Տաշիրում տիրապետում են Բագրատունիները, որոնք այստեղ հիմնադրում են Կյուրիկյան թագավորությունը, որը տևում է մինչև 13-րդ դարի կեսը (հիմնադիրը եղել է Աշոտ Ողորմած թագավորի որդին Կյուրիկե 1-ինը (982 թ.): Կյուրիկյան թագավորության շրջանում Տաշիրն ապրում է տնտեսական և կուլտուրական ուժեղ վերելք, աշխուժանում է առևտուրը, կառուցվում և վերակառուցվում են բազմաթիվ վանքեր (Օձուն, Սանահին, Հախպատ, Քառասուն մանկաց և այլն) և ամրոցներ (Կայան, Կայծոն, Ախթալա և այլն):

Կյուրիկյան թագավորությունն առանձնապես ուժեղանում է Դավիթ Անհողի ժամանակ (989—1046), որը Տաշիրում շինում կամ վերաշինում է Լոռի բերդաքաղաքն իբրև վարչա-քաղաքական կենտրոն, որից հետո Տաշիր գավառը (այժմյան Ստեփանավանի և Ալավերդի շրջանները) կոչվում է Լոռի:

Վրաց Դավիթ շինարար թագավորը (1089—1125 թ. թ.) ընդարձակելով իր թագավորության սահմանները՝ 1118 թ. տիրում է նաև Լոռին և այն հանձնում Օրբելյանների տոհմին:

Չաքարի 1-ի որդի Սարգիսը վրաց թագաձուլ թագուհու (1184—1212 թ. թ.) կողմից նշանակվում է սպասալար և նրանից իբրև սեփականություն ստանում է Լոռին: Սրա որդիները՝ Չաքարեն և Իվանեն թագաձուլ թագուհու կողմից նշանակվելով հայոց և վրաց զորքերի հրամանատարներ՝ մի շարք հաղթական պատերազմներ են մղում սելջուկ-թուրքերի, արաբների և ուրիշների դեմ ու Հայաստանի մյուս գավառների հետ միասին վերցնում նաև Լոռին:

Չաքարյանների ժամանակ ընդարձակվում են Հախպատի, Սանահինի, Քոբերի և այլ վանքերը, կառուցվում են Ախթալայի, Հոռոմայրի վանքերը, ինչպես նաև Սանահինի կամուրջը 1234 թ.:

Մոնղոլական արշավանքների ժամանակ, Հայաստանի հետ միասին, նվաճվում է նաև Լոռու գավառը. Չաղատա զորավարը 1237 թ. գրավում և ավերում է Լոռի բերդաքաղաքը և սրի անցկացնում նրա բնակիչներին:

13-րդ դ. վերջում Չաքարյանների տոհմը գնալով թուրանում է և վերջնականապես ընկնում, իսկ նրանց կալվածքները, այս թվում նաև Լոռին, վրաց Դիմիտր թագավորի կողմից 1284 թ. տրվում է գարձյալ Օրբելյանների տոհմին:

Լոռին մինչև 17-րդ դ. դառնում է մի ռազմական թատերաբեմ այն բազմաթիվ արշավանքների ու ասպատակությունների, որոնք կատարվում էին մոնղոլ-թաթարների և լեռնցի այլ ցեղերի կողմից:

Այնուհետև Լոռին անցնում է երբեմն վրաց տիրապետության տակ՝ 17-րդ դարում, երբեմն էլ պարսկական տիրապետության տակ՝ 18-րդ դարում, իսկ 1801 թվին Թբիլիսիի հետ միասին անցնում է ցարական Ռուսաստանի տիրապետության տակ:

Ճարական ինքնակալության տապալումից հետո Ալավերդին ևս անցնում է դաշնակցական-մաուդերիստական տիրապետությանը: Ինչպես նախորդ հարստահարողների օրոք, այնպես էլ դաշնակ դիշատիկների ժամանակ Ալավերդին ենթարկելով առանցքի ավերումների, սովի, թալանի, բռնադատումների ու կեղեքումների՝ կանգնում է բացարձակ կործանման առաջ: Ալավերդին այս խորտակումից ազատվում է 1920 թվին՝ Հայաստանում Սովետական իշխանության հաստատմամբ, որից հետո նա բռնում է սոցիալիստական երջանիկ կյանքի վերելքի ուղին:

II

Հայաստանում քրիստոնեական և միջնադարյան հին կուլտուրան պարփակված էր վանքերում և եկեղիցիներում: Ժողովուրդն ապրում էր, ինչպես Քսենոֆոնն է նկարագրել՝ գետնափոր տներում, իսկ աշխարհիկ և հոգևոր էլիտաները՝ անմատչելի, անառիկ բերդերում, ամրոցներում և վանքերում:

I Ո Ռ Վ Ա Ձ Ո Ր Ը

Անցյալի այդպիսի բազմաթիվ հոշակապ հուշարձաններով հարուստ է Լոռվա ձորը, որը տարածված է Դեբեդ գետի ավազանի երկարությամբ: Այս շրջանում հետաքրքիր հնագիտական պեղում-

ներ և ուսումնասիրութիւններ են կատարել հնագիտ Երիցյանը, ահադեմիկ Ն. Մառը, Դե-Մորգանը և ուրիշները: Այդ պեղումներէց երկուսն է, որ Լոռին անդրադարձնում հարուստ կուլտուրայի ունեցել: Ամբողջ Լոռում տարածված դամբարանները և այդ դամբարանների բրոնզե իրերը վկայում են այդ կուլտուրայի մասին, և այն մասին, որ Լոռվա նախնադարյան բնակիչները մշակելիս են եղել պղնձով հարուստ Լաւրարի հանքերը:

Մեր թվագրութեան առաջին դարում խիստ նկատելի էր Հայաստանում ասորական և սասանյան կուլտուրաների ազդեցութիւնը: Այդ դարաշրջանի լավագույն ճարտարապետական հուշարձաններից է՝ Օձունի հուշարձանը:

Ո Ւ Ձ Ո Ւ Ն Լ Ա Ր

Պատմական հուշարձանների մեջ հետաքրքրական է Խաչ-Փունդը կոչված վանքը, որը կառուցված է 735 թվին: Նրա կամարների տակ կան օրնամենտներ, որոնք սասանյան (հին պարսկական) ոճ ունեն:

Ա Լ Ա Վ Ե Ր Դ Ի

Այստեղ են գտնվում Անգրեկովկասում պղնձի հանույթի և ձուլման ամենամեծ գործարանները, հիդրոկայանը, գլխավոր էրկտրոմեխանիկական արհեստանոցները և մի քանի այլ ձեռնարկութիւններ: Պղնձի հանքերը գտնվում են Լաւրար գետակի 2 միջին հոսանքի կիրճում, Ալավերդու երկաթուղու կայարանից մի քանի կիլոմետր հեռու: Այդ հանքավայրերի շահագործումն սկսվել է սրանից մոտ 150 տարի առաջ, բայց կանոնավոր շահագործվել են միայն 1874 թվից, երբ հունական ընկերութիւնից անցնում է Ֆրանսիական կոնցեսիոներների ձեռքը—կովկասյան արդյունաբերական մետաղագործական ընկերութեանը: 1914 թվի իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ աշխատանքը հանքերում դադարեցրին կըրճատվեց, իսկ 1917 թվից ձեռնարկութիւնները գտնվում էին կոնսերվացված վիճակում: Միմիայն 1925 թվից Սովետական Կառավարութեան շնորհիվ սկսվեց նրանց շահագործումը:

Ք Ո Ւ Ե Ր

Հնագիտական արժեքավոր հուշարձաններ կան նաև Քորե-րում (12-րդ դար), դեպի հարավ, Սանահին կայարանից 7 կիլոմետր, գեղեցիկ կիրճում: Սանահին կայարանից գնացքը գնում է

անվերջ օրորվելով այս ու այն կողմ, Դեբեդ գետի հոսանքին հակառակ, վայրենի ժայռերի և լեռնային զառիվայրերի մոտով և կամուրջների վրայով, մի շարք մանր թունելների միջով:

Ս Ա Ն Ա Հ Ի Ն

Դեպի Սանահին ճանապարհը տանում է Դեբեդ գետի վրա կառուցված հնագույն կամրջի վրայով, կառուցված տեղական գրանիտից՝ 12-րդ դարում:

Նրա հյուսիսային ծայրում եզրապատների վրա կան առյուծների քանդակադրձական աբճաններ և աբճանադրութիւն գրաբար լեզվով նրա կառուցման տարեթիվի մասին: Ճանապարհը տանում է դեպի Սանահինի վանքը, որը գտնվում է Դեբեդ գետի աջ ափին, Ալավերդու գործարանից մոտ 3 կիլոմետր դեպի հարավ: Հին Սանահինը բաղկացած է մի շարք հուշարձաններից որոնք վերաբերում են 10—12-րդ դարերին: Բոլորի վրա կան արձանադրութիւններ, վանքում կան մի քանի քաղաքացիական շենքեր: Պաշտարիլը վերաբերում են Ֆեոդալական դարաշրջանի հնագույն հուշարձանների թվին:

Հ Ա Խ Պ Ա Տ

Երկաթուղաբնակից քիչ հեռու, Որնակ (այժմ Ակներ) գյուղի մոտ, որտեղ պեղումների ժամանակ հայտնաբերված են բազմաթիվ բրոնզե դարի իրեր, գտնվում է մյուս վանքը՝ Հախպատը, որը հիմք է դրված համարյա Սանահինի վանքի հետ միաժամանակ 367 թվին: Այստեղ կառուցված է եղել նաև հեթանոսական տաճարը:

Կ Ա Յ Ա Ն Բ Ե Ր Դ

Հախպատի և Դեբեդ գետի միջև, սարի կատարին, պահպանվել է Կայան հին բերդը, որը տեղացիների կողմից կոչվում է Դրսեանք. կառուցված է 1233 թվին:

Ք Ա Ր Ա Յ Ր Ն Ե Ր Ը

Շատ հետաքրքիր են այստեղ Սանահինի և Հախպատի քարայրները: Նրանք հնագիտական տեսակետից դեռևս ուսումնասիրված չեն: Նրանցից մի քանիսը հայտնի են պատմութեան մեջ (Լաստուների, Զառնիների, Պարնիների, Մակքարի քարայրները և այլն): Այդ քարայրներում, մոնղոլների հարձակումների ժամանակ, Սանահինի և Հախպատի վանքերը թաքցնում էին իրենց գանձերը: 19-րդ դարում այդ քարայրներում գտնվել են հին ձեռագրեր: 1873 թվին հնագիտ Երիցյանը Մակքար կոչված քարայրից հանել է մի քանի ձեռագիր քարացած վիճակում: Այդ ձեռագրերը հիմա պահվում են ՀՍՍՄ Պետական ձեռագրատանը:

ներ և ուսումնասիրութիւններ են կատարել հնագետ Երիցյանը, աղագետ Ն. Մառը, Դե-Մորգանը և ուրիշները: Այդ պեղումներէց երկուսն է, որ Լոռին անցյալում հարուստ կուտուրա է ունեցել: Ամբողջ Լոռում տարածված դամբարանները և այդ դամբարանների բրոնզէ իրերը վկայում են այդ կուտուրայի մասին, և այն մասին, որ Լոռւա նախնադարյան բնակիչները մշակելիս են եղել պղնձով հարուստ Լաւլարի հանքերը:

Մեր թվագրության առաջին դարում խիստ նկատելի էր Հայաստանում ասորական և սասանյան կուտուրաների ազդեցութիւնը: Այդ դարաշրջանի լավագույն ճարտարապետական հուշարձաններից է՝ Օձունի հուշարձանը:

Ո Ի Զ Ո Ի Ն Լ Ա Ր

Պատմական հուշարձանների մեջ հետաքրքրականն է Խաչ-Գունդ կոչված վանքը, որը կառուցված է 735 թվին: Նրա կամարների տակ կան օրնամենտներ, որոնք սասանյան (հին պարսկական) ոճ ունեն:

Ա Լ Ա Վ Ե Ր Դ Ի

Այստեղ են գտնվում Անգրկովկասում պղնձի հանույթի և ձուլման ամենամեծ գործարանները, հիդրոէլեկտր, գլխավոր էլեկտրոմեխանիկական արհեստանոցները և մի քանի այլ ձեռնարկութիւններ: Պղնձի հանքերը գտնվում են Լաւլար գետակի 2 միջին հոսանքի կիրճում, Ալավերդու երկաթուղու կայարանից մի քանի կիլոմետր հեռու: Այդ հանքավայրերի շահագործումն սկսվել է սրանից մոտ 150 տարի առաջ, բայց կանոնավոր շահագործվել են միայն 1874 թվից, երբ հունական ընկերութիւնից անցնում է Ֆրանսիական կոնցեսիոներների ձեռքը—կովկասյան արդյունաբերական մետաղագործական ընկերութիւնը: 1914 թվի իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ աշխատանքը հանքերում զգալիորեն կտրճատվեց, իսկ 1917 թվից ձեռնարկութիւնները դադարում էին կոնսերվացված վիճակում: Միմիայն 1925 թվից Սովետական կառավարութիւնը շնորհիվ սկսվեց նորանց շահագործումը:

Ք Ո Բ Ե Ր

Հնագիտական արժեքավոր հուշարձանների կան նաև Քոքերում (12-րդ դար), դեպի հարավ, Սանահին կայարանից 7 կիլոմետր, գեղեցիկ կիրճում: Սանահին կայարանից գնացքը գնում է

անվերջ օրորվելով այս ու այն կողմ, Դերեդ գետի հոսանքին հակառակ, վայրենի ժայռերի և լեռնային դառիվայրերի մոտով և կամուրջների վրայով, մի շարք մանր թունելների միջով:

Ս Ա Ն Ա Հ Ի Ն

Դեպի Սանահին ճանապարհը տանում է Դերեդ գետի վրա կառուցված հնագույն կամրջի վրայով, կառուցված տեղական գրանիտից՝ 12-րդ դարում:

Նրա հյուսիսային ծայրում եղբայրամենի վրա կան առյուծների քանդակագործական աբձաններ և արձանագրութիւն գրաբար լեզվով նրա կառուցման տարեթիւի մասին: Ճանապարհը տանում է դեպի Սանահինի վանքը, որը գտնվում է Դերեդ գետի աջ ափին, Ալավերդու գործարանից մոտ 3 կիլոմետր դեպի հարավ: Հին Սանահինը բաղկացած է մի շարք հուշարձաններից որոնք վերաբերում են 10—12-րդ դարերին: Բոլորի վրա կան արձանագրութիւններ: Վանքում կան մի քանի քաղաքացիական շենքեր: Մաշքարիւր վերաբերում են ֆեոդալական դարաշրջանի հնագույն հուշարձանների թվին:

Հ Ա Խ Պ Ա Տ

Երկաթուղապահից քիչ հեռու, Ուրնակ (այժմ Ակներ) գյուղի մոտ, որտեղ պեղումների ժամանակ հայտնաբերված են բազմաթիւ բրոնզէ դարի իրեր, գտնվում է մյուս վանքը՝ Հախպատը, որը հիմք է դրված համարյա Սանահինի վանքի հետ միաժամանակ 367 թվին: Այստեղ կառուցված է եղել նաև հեթանոսական տաճարը:

Կ Ա Յ Ա Ն Բ Ե Ր Դ

Հախպատի և Դերեդ գետի միջև, սարի կատարին, պահպանվել է Կայան հին բերդը, որը տեղացիների կողմից կոչվում է Դրսեանք. կառուցված է 1233 թվին:

Ք Ա Ր Ա Յ Ր Ն Ե Ր Ը

Շատ հետաքրքիր են այստեղ Սանահինի և Հախպատի քարայրները: Նրանք հնագիտական տեսակետից գեղեւս ուսումնասիրված չեն: Նրանցից մի քանիսը հայտնի են պատմութիւն մեջ (Լաստուերի, Զառնիերի, Պարնիերի, Ծաղկաբի քարայրները և այլն): Այդ քարայրներում, մոնղոլների հարձակումների ժամանակ, Սանահին և Հախպատի վանքերը թաքցնում էին իրենց գանձերը: 19-րդ դարում այդ քարայրներում գտնվել են հին ձեռագրեր: 1873 թվին հնագետ Երիցյանը Ծաղկաբ կոչված քարայրից հանել է մի քանի ձեռագիր քարացած վիճակում: Այդ ձեռագրերը հիմա պահվում են ՀՍՍՌ Պետական ձեռագրատանը:

Ծ Ա Ղ Կ Ա Ձ Ո Ր

Շրջանի պատմական ամօցյալը: Ծաղկաձորի պատմութիւնը հին է, սկսւում է 1—2 դ. դ. մեր թվականութիւնից առաջ: Այս շրջանն առաջ կոչվել է Վարաժնունիք, Վարաժ հայ զորավարի անունով, որի տոհմը իշխել է այստեղ երկար ժամանակ: Ապա այս շրջանը կոչվել է Ծաղկունիք, ծաղկունյաց ձոր: Շրջանի կենտրոնը եղել է Կեչառիս գյուղը, որի տեղը հետագայում, երբ 1827 թվին Ռուսաստանը նվաճում է այս շրջանը, ուստի մալականներ է գաղթեցնում երկրի խորքերից և հիմնւում է այստեղ Կոնստանդինովկա գյուղը: Ծաղկաձորի վերին մասում է գտնւում Կեչառիսի նշանավոր վանքը, որը բաղկացած է չորս եկեղեցիներից: Եկեղեցիներից ամենամեծը կոչվել է «սուրբ Գրիգոր», կառուցել է Գրիգոր Մագիստրոսը՝ Պահլավունին 1033 թվին: Հարավային կողմի փոքրիկ եկեղեցին կոչվել է «սուրբ Նշան», բայց հայտնի է հիմնադրի անունը և հիմնադրութեան տարին, միայն դառն վրա գրված է որ 1223 թվին «պարոն Վաչեն դարձյալ նորոգեց այս եկեղեցին»: Հայավային կողմի մյուս փոքրիկ եկեղեցին կոչվել է «սուրբ Կաթողիկէ», որ կառուցել է Պողոս Իշխանի հայր Խաղբակի որդի Վասակը: Չորրորդ փոքրիկ եկեղեցին կառուցված է 1220 թվին մի անձնավորութեան կողմից (անունը հայտնի է), որի ծնողները եղել են Հաթանը և Ռուզուքանը: Այս մենաստանը եղել է հայտնի Պահլավունյաց տոհմի դամբարանը:

Բ Ձ Ն Ի

Սա Պահլավունիների ոստանն է եղել: Այստեղ հայտնի է հին ամրոցը, որն անառիկ է եղել Կառուցված է 10-րդ դարում: Այժմ փնացել են քանդված պարսպի հետքերը: Հայտնի է նաև «սուրբ աստվածածին» վանքը, որը կառուցել է Գրիգոր Մագիստրոսը՝ 1031 թվին:

Ս Ո Լ Ա Կ

Անմիջապես գետի ափին նկատելի են հին տների ավերակներ, իսկ դիմացի լեռան զուգավորութեան մեջ բարձրանում է Մայրավանքը, որն ամենահինն է այս շրջանում և կառուցել է Յոհան փիլիսոփան 636 թվին, որը կոչվել է նաև Մայրազոմ:

Ծ Ա Ղ Կ Ո Ւ Ն Ի Ք

Ծ Ա Ղ Կ Ա Ձ Ո Ր

ՄԱՐԾՐՈՒՏԸ

Գավառագիտական արշավի համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին մշակել ճիշտ մարշրուտ, գծել այդ մարշրուտի սխեման, ունենալ վայրի տպագրված քարտեզը, կողմնացույց հեռագրի տակ և այլ անհրաժեշտ իրեր: Մարշրուտի սխեմայի վրա պետք է սլաքներով ցույց տալ ուղղութիւնը և հանգստանալու, ճաշելու, գիշերելու բոլոր վայրերը: Ծաղկաձորի գավառագիտական արշավի համար մենք ընտրել ենք մեկ մարշրուտ, սակայն այդ պարտադիր է բոլորի համար: Յուրաքանչյուր ջոկատ կամ գավառագիտական խմբակ կարող է իր համար մշակել և ուսումնասիրութիւնների համար ընտրել ցանկացած մարշրուտը: Մենք մարշրուտն ընտրելիս նկատի ենք ունեցել ընտրել այն վայրերը, որոնք հարուստ են գավառագիտական նշանակութիւն ունեցող օբեկտներով, այսինքն՝ որտեղ հնարավոր է տեսնել տվյալ շրջանի պատմական նշանավոր հուշարձանները, որտեղ տեղի լանդշաֆտը հարուստ է աշխարհագրական և գեոլոգիական բազմատեսակ տվյալներով, անցնելու վայրերը հարուստ են առատ բուսականութեամբ, կա անտառ և մեծ հաճույքով կարելի է քայլել սաղարթախիտ ծառերի զովաշունչ ստվերներով, գետի ափով:

Մարշրուտն սկսւում է Ծաղկաձորով, Ծաղկաձորի ուսումնասիրութեամբ: Տեղութիւնն է՝ 2 օր:

Ծաղկաձոր—անտառով դեպի Ալիբեկի կատարը—կեսօրին վայրէջք Բժնի գյուղ՝ որտեղ գիշերում են: Առավոտյան՝ Բժնիից ուղղւում են հետևյալ մարշրուտով:

Բժնի—Սուլակ—Աղփարա—Մաքրավանք—Աթարբեկյան—Ծաղկաձոր: Ինչ տեսնել և ուսումնասիրել այս մարշրուտի վրա:

Մ Ա Ք Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Ծաղկածորից 4 կիլոմետր հեռու, հայտնի է Մաքրավանք հուշարձանը, որի կառուցումը վերագրվում է 13-րդ դարին:

Ա Թ Ա Ր Բ Ե Կ Յ Ա Ն

Ծաղկունքի մասնահին գյուղն է: Ունի հին պատմական կարավանսարաններ:

ՊԱՏԱՆԻ ԳԵՈԼՈԳՆԵՐԸ

Կատարում են գեոլոգիական դիտողություններ. Մաղարթախիտ անտառի միջով ճանապարհը գնում է դեպի Ալիբեկ սարի դաղաթը: Այստեղ կարելի է դիտել անգեղիդները և մինչև Սևան ձգվող երկրի մորֆոլոգիան, շրջակա լեռնաշարը, վեհանիստ Արագածը, Արայի սարը և մյուս լեռները:

Բջնի իջնելիս այստեղ կարելի է հանդիպել կվարցի հսկայական շերտերի (շուշաքարեր): Գեղեցիկ է այստեղ Ջանգու գետի կանյոնը: Քարքարոտ ձորի միջով բազալտները քերելով ուսնում է Ջանգուն՝ պատմական Հրազդանը կամ Հուրաստանը: Ինչքան ցայտուն է այստեղ երևում գետի քայքայիչ աշխատանքը: Սուրակ գյուղի վերին մասում հետաքրքիր է ամբարտակը: «Սպիտակ ածուխի» օգտագործման նշանակությունը մեր երկրի տնտեսական վերելքի համար: Սևան-Ջանգուի կասկադը: Գետի աջ կողմում դիտել մերգելները—կրակավային քարեր: Ադիարա չհասած բոլոր մերգելները սրաքարեր են դառնում: Մերգելները օգտագործման նշանակությունը շինարարության մեջ: Գյուղի մոտ կարելի է նկատել կրաքարային տեսակների հետախուզումների հետքեր:

Դեպի Մաքրավանք գնալիս չորս կողմը կարելի է դիտել պեմզայի հանքավայրերը, իսկ Աթարբեկյանից—Ծաղկածոր ճանապարհի վրա անուշահամ աղբյուրները, որոնք հայտնի են իրենց առատությունը և մաքրությունը:

ՊԱՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԳԵՏՆԵՐԸ

Կատարում են աշխարհագրական դիտողություններ: Դեպի Ալիբեկի լեռնադաղաթը (2831 ծ. մ. բ.) ճանապարհն անցնում է անտառով: Այս ուղու վրա հետաքրքիր է դիտել անտառը, ծառերի բնիկ վրա որոշել կողմերը, որոշել ծառերի տեսակները,

բուսական դոտինների ուղղահայաց փոփոխությունները, աղբյուրներն ու ջրբաժան դաղաթը: Բջնից ճանապարհը շարունակվում է դեպի հարավ, մինչև Գյումուշ՝ Ջանգուի ժայռոտ ափերով: Այս կիրճերում անհրաժեշտ է ուսումնասիրել երկրի շերտերի դասավորությունն ու ջրի քայքայիչ աշխատանքը: Գյումուշ գնալիս կարելի է այստեղ ուսումնասիրել Գյումուշ գետի դիրքը, ամբարտակը: Այնուհետև ամբողջ մարշրուտի երկարությունը դիտել Ջանգու գետի հունը:

Ամբողջ մարշրուտի ընթացքում գավառագիտական խմբի՝ արշավի մասնակիցները հավաքում են կոլեկցիաներ, կադմում են հերբարիումներ, նկարում են հուշարձանները և արշավի արդյունքներն ամփոփելուց հետո տեղում կադմակերպում են գավառագիտական ցուցահանդես: Լավ կլինի այդ ցուցահանդեսը կադմակերպել Ծաղկածորի հնագիտական-պատմական թանգարանում և առհասարակ ուսումնասիրությունների բոլոր նյութերը հավաքել թանգարանում:

Չպետք է մոռանալ, որ արշավի մասնակիցները ոչ միայն պետք է ուսումնասիրեն, այլև հայտաբերեն նոր օբեկտներ, պատմական նոր հուշարձաններ, նոր հանքավայրեր, բույսեր և այլն: Այսպես պետք է կառուցված լինի պատանի գավառագետի աշխատանքի պլանը՝ սերտ կերպով կապված վայրի բազմակողմանի ուսումնասիրության հետ:

ԵՔՍԿՈՒՐՄԻՈՆ ՄԱՐՇՐՈՒՏՆԵՐ

Ո Ի Զ Ո Ի Ն Լ Ա Ր

1-ԻՆ ՄԱՐՇՐՈՒՏ

Ուղունլար—Սանահին կայարան—կապի ճանապարհով դեպի Ալավերդի—Սանահին գյուղ (գիշերել): Վերադարձ՝ Հախպատ—Կայան բերդ—Իջնել արահետով դեպի Ալավերդի—Ուղունլար:

2-ՐԴ ՄԱՐՇՐՈՒՏ

Ուղունլար—Սանահին կայարան—երկաթուղով Քոլագերան—Չորագեղ—Թումանյան գյուղ (գիշերել). վերադարձ՝ Թումանյան գյուղ—Քոլագերան—Սանահին—Ուղունլար:

Այս երկու մարշրուտներն էլ նախատեսված են 2 օրվա համար, բայց կարելի է այն անցկացնել նաև 3 օրում կամ դասավորել այնպես, որ հնարավոր լինի անցնել 1 օրում, այս դեպք

քում անհրաժեշտ կլինի կրճատել մարշրուտի որոշ օրեկաններ և սահմանավակվել ուսումնասիրությունների ավելի նեղ շրջանակներով:

Ք Ո Ղ Ա Գ Ե Ր Ա Ն

1-ին Մ Ա Ր Շ Ր Ո Ւ Տ

Տևողությունը 1 օր.

Քոլագերան—Ալավերդի—Մանահին գյուղ (գիշերել), վերադարձ՝ Մանահին գյուղ—Հախալատ—Կայան Բերդ—Իջնիկ արահիտով դեպի Ալավերդի—երկաթուղով դեպի Քոլագերան:

Փ Ա Մ Բ Ա Կ

Տևողությունը 2 օր.

Փամբակ—Թաղավորանիստ րլուր—Կիրովական—կղմինդրի գործարան—դիտել Փամբակ-Հայ գետը—Կիրովականի հնագիտական պատմական թանգարան—Վտնանց ձոր (գիշերել յայլաներում): Մյուս օրն առավոտյան դեպի Մայմեխի գագաթը, վերադարձ՝ Համզաչիմանի վրայով Փամբակ:

Ք Ո Ի Չ Ա Կ

Տևողությունը 2 օր.

Քուչակ—դիտել շրջակա հին բերդի մնացորդները—Թաքյառու—Ղաղնաֆար—դեպի Գեղհովիտ և Լեասինգի լիճ: Գիշերել Քուչակի յայլաներում: Մյուս օրը գնալ դեպի Քաղցր ջրերի հովիտը, Մխով աղբյուր-ջրվեժները և վերադառնալ Գեղհովիտով, կարճ պարհով՝ Քուչակ:

Ս Տ Ե Փ Ա Ն Ա Վ Ա Ն

Տևողությունը 1 օր.

Ստեփանավան—Բերդ—Չորադետ, վերադարձ՝ նույն ճանապարհով:

Ի Ս Տ Ի Ս Ո Ի

Տևողությունը 1 օր.

Դիտել հանքային աղբյուրները: Ծանոթանալ սանատորիայի հետ: Գնալ դեպի Զրվեժը և տեսնել աղբյուրների հին տեղերը և հին բուժավայրը:

Լ Ի Ճ Ք Վ Ա Չ

Տևողությունը 2 օր.

Լիճքվաղ—Վարդանաձոր—Վ. Վարդանաձոր—ճգնավոր (գիշերել որևէ յայլայում): Վերադարձ՝ Կալեր—Վանք—Լիճքվաղ:

Ք Յ Ա Ն Ք Յ Ա Ն

Տևողությունը 2 օր.

Քյանքյան—Հանդիսի գագաթը—Բաղդյուղ (գիշերել): Մյուս օրն առավոտյան՝ Բաղդյուղից Հադիսի արևմտյան լանջով (ձորով) դեպի Քյանքյան:

Ծ Ա Ղ Կ Ա Չ Ո Ր

Տևողությունը 2 օր.

Ծաղկաձոր—անտառով բարձրանալ դեպի Ալիբեկի գագաթը կեսօրին վայրէջք դեպի Բժնի գյուղ, որտեղ գիշերում են: Առավոտյան Բժնիից ուղևորվում են հետևյալ մարշրուտով՝ Բժնի—Սոլակ—Աղիարա—Մաքրավանք—Աթարբեկյան—Ծաղկաձոր:

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑԱՑՈՒՑԱԿ

1.

ԼԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԳԵՈԼՈԳԻԱ

1. Բնակավայրի ընդհանուր տեսքն ու բնույթը. լեռնոտ, բլուրներով ծածկված, հարթ, շատ կամ քիչ կտրտված հովիտներով: Տվյալ տեղում լեռնային տեսակները՝ Թույլ, փխրուն, կարծր: Քարքարոտներ ու քարակույտեր: Ավազոտ, կավային և քարքարոտ տեղեր, նրանց չափն ու ուղղությունը: Գլխավոր լեռնային տեսակների մերկացումները: Մերկացած առանձին շերտերի մեծության մանրամասն նկարագրությունը: Հավաքել շերտերի նմուշներ (տեսակներ) և նրանց մեջ եղած բուսական և կենդանական մնացորդներից գոյացած հանքեր: Շերտերի դասավորությունը՝ հորիզոնական, թիք, ուղղահայաց, ավիքավոր, թեքումներ և այլ ծալքեր:

2. Բնակավայրերի հեղեղատներն ու ձորերը, նրանց խորությունը, լայնությունը, երկարությունը, թեքու-

թյունը և ծածկող բուսականության չափը: Լեռնային տեսակները ձորերի մերկացումներում՝ ավաղ, քար, կրաքար... Ձորերի առաջնալու պատճառները և մեծանալը, այսինքն այդ պրոցեսի արագությունը տարիների և տարվա եղանակների ընթացքում: Պայքար այդ պրոցեսի դեմ՝ ամրացնելով ձորերը (ինչով): Ձորերի տեղը և նրանց անունները:

3. Այրեր. նրանց տեղը, ձևերը, մթությունը և լեռնային այն տեսակները, որոնց մեջ գոյացել են: Ինչից են առաջացել՝ ա) հոսող ջրի ազդեցությունից. բ) քամու հոսանքից. գ) մարդու ձեռքով է փորված, թե միայն ընդարձակված է: Փլվածքներ, ստորերկրյա անցքեր, գիպսի և քարաղի շերտեր... Ստալագմիտներ և ստալակտիտներ (շթաքարեր): Մարդու և կենդանիների ոսկորներ, նախապատմական մարդու օջախներ և առօրյա կյանքում դորձածվող առարկաներ:

4. Փխրուեն ավազներ և նրանց տեղը (դետերի և լճերի ափերը) ու բռնած տարածությունը: Ավազների շարժողությունն ու աճելիությունը, բարխաններ ու ջրերի ափերին լեզվակներ: Ինչից է առաջանում ավաղը. դետի և լճի ավաղ: Մարդու մղած կռիվը փխրուեն ավազների դեմ: Նախապատմական մարդու և ոչնչացած կենդանիների մնացորդները փխրուեն ավազների մեջ: Ավազով ծածկված քաղաք, գյուղ, առանձին շենք:

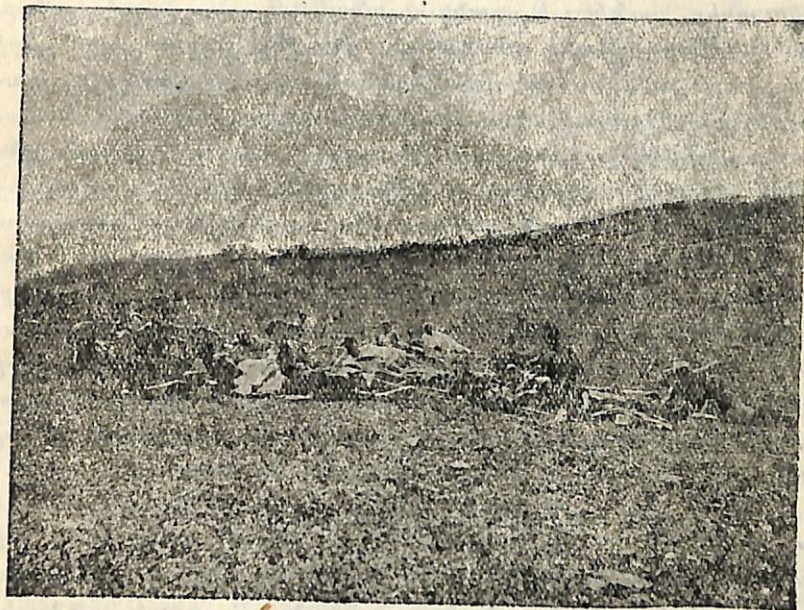
5. Բնակավայրի օգտակար հանքեր. երկաթ, պղինձ, ոսկի և այլն, քարածուխ, աղ, զանազան կավեր և այլն:

Լեռնային տեսակների և քարերի մշակությունը շինությունների, երկանքների և ջրաղացների համար. կրաքարի այրումը, ցեմենտ պատրաստելը և այլն: Մշակության միջոցները և արտահանելու տեղերը:

Այս բոլորից հավաքել նաև կոլեկցիաներ:

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

1. Մանրամասն տեղեկություններ տեղական բույսերի մասին: Ջրամբարները (դետեր, լճեր, ավազաններ և այլն) և նրանց բուսականությունը: Բույսերի բաշխումը ջրամբարներում, որ կախված է ջրի հատակից, խորությունից և տիրապետող քամիներից: Ամենատարածված ջրային բույսերը: Ջրամբարի սխեմատիկ քարտեզի վրա պետք է նշանակել համակեցությունների բաշխումը նրա մեջ: Ջրային բուսականությունը արհեստական ջրամբարներում:

Լեռնային արշավի մասնակիցները Մայմեկի սարի ստորոտին

2. Տեղական ճահիճների մեծութունը, դիրքը, անունը և բնույթը: Մամուլով, խոտով, ճլխոտով, անտառով, սեղով ծածկված ճահիճներ: Ճահճային բույսերի գլխավոր տեսակները: Տորֆ պարունակող ճահիճների դասավորությունը, նրանց խորությունը, տորֆի հատկությունը և նրա օգտագործումը: Ճահիճների ցամաքեցումը և նրանց օգտագործումը մշակութային համար: Բուսականութային փոփոխությունը ճահիճը ցամաքեցնելուց առաջ:

3. Անտառի տեղը, հասակը, հողը և ծառերի գլխավոր տեսակները, փշատերև և սաղարթավոր անտառ: Անտառային բույսերի շերտերը, խոշոր ծառեր, մատղաշ անտառ, երկար խոտ, կարճ խոտ, մամուլ: Ծառերի տեսակների փոփոխությունը բնական պայմաններում և բնական ընթացքով, կամ թե անտառը կտրելուց, մաքրելուց, հրդեհելուց հետո: Անտառային պտուղներ՝ կտրելուց, սունկեր և դրանց նշանակությունը վայրի համար:

4. Մարգագետնի ընդհանուր բնույթը և նրա տեղը՝ բլրի վրա, սարի լանջին, հովտում: Մարգագետնի հողը՝ կավային, ավազային, տորֆ պարունակող: Մարգագետնի բուսականությունը կախումը ունի փից և խոնավության չափից: Ջրվոր, ճահճոտ, անջրգի անտառոտ մարգագետին: Մարգագետնի խոտերի գլխավոր տեսակները՝ երկար ու կարճ խոտ: Մարգագետինների օգտագործումը — կենդանիների արոտատեղ, խոտհարք, չոր խոտի քանակությունը ու որակը, աշնանախոտն ու նրա օգտագործումը: Մարգագետինների բարելավումը, մաքրումը թփուտներից ու մացառուտներից, չորացումը, պարարտացումը: Մշակված դաշտերի ու խոպան հողերի աստիճանաբար մարգագետինների փոխվելը:

5. Հողը՝ սևահող, կավահող, կավճային և այլն: Գլխավոր բույսերի աճեցումը տարվա եղանակների համեմատ:

6. Այս կամ այն վարելահողի տեղը առաջ ինչ տիպի բուսականություն է եղել (անտառ, մարգագետին, ճահիճ և այլն): Անպետք խոտերի գլխավոր տեսակները և այն կապը, որ կա այդ բույսերի, աշնան ցանքերի, գարնան ցանքերի և բանջարեղենների միջև: Վարելահողի միջնակներում և քարակույտների շուրջը բուսած անպետք խոտերը (մոլախոտերը):

7. Վայրենի վիճակում աճող ուտելու բույսեր, անասունների կերաբույսեր, տեխնիկական բույսեր, դաշտերի, այգիների ու բանջարանոցների մշակովի բույսեր: Բերովի բույսեր: Թեյի և դեղերի համար գործածվող բույսեր:

Բոլոր բույսերից կազմել հերբարիումներ:

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ԴԵՐԸ ՌԵՎՈԼՈՒՅԻՈՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵՋ

1. Բնակավայրի դերը ռևոլուցիոն շարժումների պատմության մեջ:

2. Ռևոլուցիոններներից ով է այստեղ ծնվել, ապրել, մեծացել: Գյուղացիական ապստամբություններ, Գործադուլներ և գաղտնի ռևոլուցիոն գործունեություն: Գործադուլների և գաղտնի ռևոլուցիոն գործունեության զոհերը: Տեղական գործիչներից ովքեր են դատի ենթարկվել ռևոլուցիոն գործունեության պատճառով, տվեք նրանց կենսագրությունը, նկարագրեցեք նրանց բնութագրերը, ձեռք բերեք նրանց լուսանկարները:

3. Ինչպիսի՞ գաղտնի կազմակերպություններ էին գործում մինչև 1905 թիվը, մինչև 1917 թիվը և քաղաքացիական կռիվների տարիներին: Տեղոր և էքսպրոպրիացիաներ: Պատժող էքսպեդիցիաներ և հալածանք կառավարության կողմից: Պատերազմը և նրա ազդեցությունը գործարանի, գյուղի, բանվորների և գյուղացիների տնտեսական վիճակի վրա:

1905 թվի դեպքերը: Ինչպես անցավ փետրվարյան ռևոլուցիան տեղում. հայ բուրժուազիայի, դաշնակների տիրապետությունը. մենշևիկներ, ազգամիջյան կռիվներ: Տեղի բուլժեիկների դերը այդ շրջանի ռևոլուցիոն շարժումների մեջ:

Սովետական իշխանության հաղթանակի համար մղված կռիվների մասնակիցների հիշողությունները: Եղբայրական գերեզմաններ. ովքեր են այնտեղ թաղված: Կազմել նրանց կենսագրությունները և հավաքել լուսանկարները:

Կազմակերպել վայրի ռևոլուցիոն անցքերի խրոնիկան:

Կազմակերպել ծերերի զրույցներ վայրի անցյալ դեպքերի մասին:

ԿՈԼԵԿՏԻՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Կոլեկտիվ տնտեսությունների թիվը կազմակերպման օրից: Կոլեկտիվ տնտեսության բռնած տարածությունը: Այդ տարածության բաժանումն ըստ պիտանի հողերի: Կոլեկտիվ տնտեսությունների հողերը մինչև ռևոլուցիոն ռևոլուցիոն պատկանել (մասնավոր կալվածք, վանքապատկան և այլն):

Ջանադանաշխատանքների շրջանների տեղությունը. ո՞րքան է տեղում արածեցնելու շրջանը և որքան ժամանակ են մնում կենդանիները գոմում: Որքանով են ապահովված ինվենտարով (շիջավոր և անշունչ):

2. Դեռ առաջադրական սիստեմը, սերմավորությունը մինչև ուսուցիչի և ներկայումս Աշխատանքային և դարձնապատասխանության շրջանում (տեսակները) Միջին բերքը (ըստ տարիների) մինչև ուսուցիչի և աշխատանքային մեքենաների և գործիքների գործածությունը տնտեսության մեջ:

3. Խոտհարք: Խոտերի տեսակները, հրքան է մշակված, մշակվող խոտերի ցանքը: Հնձի եղանակները: Խոտի բերքը: Ամբողջ արդյունքը:

4. Ինքնաշարժությունը տեսակները, մշակելու տեխնիկան, արդյունքը, պահելու եղանակը, վաճառքի հանելը, բանջարանոցների նշանակությունը՝ արդյունաբերության և սեփական պետքերի համար գործածելու տեսակետից:

5. Այգիներ, այգիների բուսած ընդհանուր տարածությունը, և ծառերի առանձին տեսակների բուսած մակարդակը: Պտղատու ծառերի այգեգործություն: Պտուղների գլխավոր տեսակները: Տունկերի տեսակները հրատեղից են ստանում: Այգեգործական տեխնիկան, հողի մշակությունը, ծառերի խնամքը: Վնասատուներ: Այգեքաղ և պտուղները պահելու եղանակը: Ծառերից թափված պտուղների օգտագործումը: Տեսակների ջրկեր և վաճառքի հանելը: Ամբողջ արդյունքը: Պտղատու ծառերի տրակտորները և նրանց խնամելու տեխնիկան:

Այգու նշանակությունը արդյունաբերության և սեփական պետքերի գործածության տեսակետից:

6. Անասնաբուծության վիճակը, կենդանիների ցեղերը, կերակրելը: Կենդանիների քաշը: Կաթի և կաթնեղենի գործածությունը սեփական պետքերի և վաճառքի համար: Ինչպիսի պայմաններում են պահում կենդանիներին տներում և դոմերում, աղնիվ ցեղի կենդանիների բազմացումը: Կենդանիներ ընտրելու մեթոդը:

7. Արդյո՞ք կոլտնտեսությունում կան տեխնիկական ձեռնարկություններ: Արհեստանոցներ — դարբնոց, հյուսնոց, փականագործարան, կաշեգործարան, դրանց վիճակը և աշխատանքը: Բանվորների թիվը: Տեխնիկական ձեռնարկություններ — ջրաղաց, ձիթհանք, պանրագործարան, օղի քաշելու, պահածոների, պտուղներ ու բանջարեղեններ չորացնելու գործարաններ: Այդ ձեռնարկությունների գործունեությունը

մինչև ուսուցիչի (եթե կային) և աշխատանքային տեխնիկան և աշխատանքը:

8. Երջանիկ և ունևոր կյանքի հասնելու պայմանները: Աշխատելու աճը: Կոլտնտեսությունների կուլտուրական վերելքը: Կուլտուրական կենցաղ՝ նոր տներ, կուլտուրական սպասարկման ձևեր և աշխատանքը:

* Այս հարցապնդակը կազմված է ըստ զավառագետների Ձեռն-Լիտով-սկու և Աբրահամովի «Բնակավայրի ուսումնասիրությունը» աշխատության, մեր հավելումներով և հարմարեցված՝ մեր պայմաններին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Նախաբան
2. Սովետական դավառագիտության խնդիրները
3. Ի՞նչ է դավառագիտությունը
4. Դավառագիտական արշավներ
5. Գուգարաց աշխարհ—Տաշիր
6. Ծաղկունիք—Ծաղկաձոր
7. Էքսկուրսիոն մարշրուտներ
8. Դավառագիտական ուսումնասիրությունների հարցացուցակ:

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Դավարյան
Տեխ. խմբագիր. Հ. Կարասկյան
Մրբագրիչ՝ Վ. Պողոսյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Մ. Պարոնիկյան
Հանձնված է արտադրության 1940 թ. նոյեմբերի 27-ին
Ստորագրված է տպագրության 1940 թ. դեկտեմբերի 16-ին
ՎՃ 2681, պատ. № 296, հրատ. № 93, տիրաժ 1000

Հունիսյան տպարան, Երևան, Տեղյան № 127

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0420119

4670 1. п. 50 4.

В. ДАРЬЯН

СПУТНИК

Краеведческих походов

для школьников и пионеротрядов

ПРОСВІДАТ

Ереван, типография Просвѣдателя, Терян 127